

عدم رعایت آن‌ها در

مواعد مطالبه، وخواست و اقامه دعوا و آثار

برات، سفته و چک با نگاهی تطبیقی به کنوانسیون نهایی ژنو

* حیدر حسن زاده * محمد رضا سلطانیان

تاریخ دریافت: ۱۳۹۳/۱۱/۱۱

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۳/۱۲/۱۱

چکیده

در قانون تجارت کشورمان و کنوانسیون‌های ژنو مصوب ۷ ژوئن ۱۹۳۰ در خصوص برات و سفته و ۱۹ مارس ۱۹۳۱ در خصوص چک، برای مطالبه عادی و رسمی برات، سفته و چک در سررسید، تشریفات ویژه‌ای پیش بینی شده است و دارنده این اسناد بایستی برای برخورداری از امتیازات اسناد تجاری از جمله حق مراجعه به تمامی امضاکنندگان به صورت تضامنی، در سر وعده وجه اسناد را مطالبه و در صورت عدم پرداخت، وخواست نماید و وخواست مزبور بایستی در مواعد قانونی انجام شود. در حقوق ایران موعد وخواست در برات و سفته ظرف ده روز از تاریخ سررسید می‌باشد (ماده ۲۸۰ ق.ت) و در چک اعتراض در قالب گواهی نامه عدم پرداخت بوده و بایستی ظرف مواعد ۱۵ روز و ۴۵ روز و چهار ماه از تاریخ صدور چک به عمل آید (مواد ۳۱۵ و ۳۱۷ ق.ت) از سوی دیگر در برات و سفته و چک برای مراجعه به تمامی امضاکنندگان از جمله مدیون اصلی و ضامن وی و سایر ضامنین از جمله برات دهنده و ظهرنویسان و ضامنین آن‌ها مواعدی برای اقامه دعوا پیش بینی شده است که در صورت عدم رعایت آن‌ها طبق مواد ۲۸۶ و ۲۸۷ و ۲۸۸ و ۲۸۹ و ۲۹۰ و ۲۹۱ و ۳۱۸ و ۳۱۹ ق.ت و مواد ۷۰ و ۷۷ کنوانسیون ژنو در خصوص برات و سفته و مواد ۲۹ و ۵۲ کنوانسیون ژنو در خصوص چک، حق مراجعه به مسئولین اسناد تجاری ساقط می‌شود. مقررات کشورمان در خصوص شیوه مطالبه قدیمی و در مورد مواعد وخواست و اقامه دعوی طولانی بوده و بایستی اصلاح شود و مقررات کنوانسیون‌های ژنو و آنسیترا ل می‌تواند به عنوان نمونه در این خصوص راهگشا باشد.

واژگان کلیدی: اسناد تجاری، وخواست، گواهی نامه عدم پرداخت، مسئولیت تضامنی، پرداخت، مواعد اقامه دعوا.

مقدمه

از آنجاکه موضوع اسناد تجاری مورد مطالعه (برات و سفته و چک) پرداخت بدون قید و شرط مبلغی معین در سر رسید به دارنده است و از سوی دیگر قانون گذار در قانون تجارت طی مواد ۲۲۳ الی ۳۱۹ برای مطالبه وجه اسناد تجاری و وخواست آن‌ها و اقامه دعوا مواعدی مقرر نموده است بدین صورت که دارنده طبق ماده ۲۷۹ ق.ت بایستی در سر وعده وجه برات را مطالبه نماید و اگر برات گیر پرداخت نمود بایستی طبق ماده ۲۸۰ قانون تجارت آن را ظرف ده روز از تاریخ سررسید وخواست نماید و از آنجا که وخواست نوعی مطالبه رسمی می‌باشد لذا دارنده بایستی طبق مواد ۲۷۹ و ۲۸۰ و ۳۱۵ و ۳۱۷ ق.ت وجه اسناد را مطالبه نماید و طبق مواد ۲۸۶ الی ۲۹۰ ق.ت بایستی دارنده ظرف مواعد قانونی مندرج در آن مواد، ظرف یک سال یا دو سال از تاریخ اعتراض یا ظرف یک سال یا دو سال از تاریخ فردای روز پرداخت یا فردای روز ابلاغ احضاریه، علیه مسئولین تضامنی اقامه دعوا نماید. از سوی دیگر طبق مواد ۳۱۸ و ۳۱۹ ق.ت مقررات مرور زمان برای مراجعه به مدیون اصلی اسناد تجاری پیش بینی شده است البته این مواعد در مواد ۳۸-۴۴-۳۴-۷۶-۷۷ کنوانسیون ژنو در خصوص برات و سفته و مواد ۲۹-۳۰-۳۱-۴۰-۴۱-

* استادیار دانشکده حقوق، عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، نویسنده اصلی

** دانشجوی کارشناسی ارشد حقوق خصوصی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد لبنان، مسئول مکاتبات

۵۲ کنوانسیون ژنو در خصوص چک نیز پیش بینی شده است که به طور مفصل در مباحث بعدی به این مواعد اشاره خواهد شد.

فصل اول: مواعد مطالبه، واخواست و اقامه دعوا در برات، سفته و چک در حقوق ایران و کنوانسیون‌های ژنو

در این فصل در دو بخش مجزا، مطالبه و واخواست سند تجاری و مواعد قانونی آن (بخش اول) و مواعد قانونی اقامه دعوا (بخش دوم) را در حقوق ایران مورد بررسی قرار می‌دهیم و در کنار آن کنوانسیون‌های ژنو در خصوص برات و سفته و چک نیز مورد اشاره قرار خواهند گرفت.

بخش اول: مطالبه سند تجاری و مواعد قانونی آن

در این بخش مطالبه و واخواست سند تجاری و مواعد قانونی آن در حقوق ایران با مقایسه تطبیقی با کنوانسیون‌های ژنو در خصوص برات و سفته و چک طی سه مبحث ذیل مورد بررسی قرار خواهند گرفت.

مبحث اول: برات

در این مبحث طی دو گفتار مجزا شیوه مطالبه برات و موعد مطالبه آن مورد بررسی قرار می‌گیرد و مطالبی که در خصوص شیوه مطالبه برات و موعد مطالبه آن در این مبحث مورد اشاره قرار می‌گیرد، اغلب در خصوص سفته و چک نیز لازم‌الرعايه است مگر در مواردی که خلاف آن ذکر شود. حتی در عنوان حساب‌های بانک، لفظ سفته و برات با کلمه بروات به کار رفته که شامل هر دو مورد می‌باشد و بروات وصولی از لحاظ مقررات بانکی شامل سفته و براتی هستند که مشتریان با پشت نویسی برای وصول وجه آن به بانک واگذار می‌نمایند و مشتریانی که سفته و بروات خود را با پشت نویسی برای وصول وجه آن به بانک می‌سپارند، اصطلاحاً واگذارنده نامیده می‌شوند.^۱

گفتار اول: شیوهی مطالبه و واخواست برات

قانونگذار تشریفات خاصی را جهت مطالبه اسناد تجاری خاص (برات و سفته و چک) در قانون تجارت پیش بینی نموده است که در سایر اسناد این تشریفات ملاحظه نمی‌شود به طوریکه قانونگذار یک نوع مطالبه عادی را در ماده ۲۷۹ ق.ت بیان نموده و بلافاصله در صورتی که مدیون اصلی از پرداخت برات در سر وعده خودداری نماید، دارنده برات برای حفظ حق مراجعه خود جهت مراجعه به مسئولین تضامنی، بایستی برات را به طور رسمی نیز مطالبه نماید که این امر به وسیله اعتراض عدم تأدیه (واخواست) انجام می‌شود (ماده ۲۸۰ ق.ت).

بند اول: مطالبه عادی (موضوع ماده ۲۷۹ ق.ت)

مطالبه عادی در برات در ماده ۲۷۹ ق.ت با عبارات ذیل بیان شده است «دارنده برات باید روز وعده وجه برات را مطالبه کند» بنابراین دارنده باید ابتدا به طورهادی (غیررسمی) اعم از تلفنی و شفاهی یا مراجعه به محل پرداخت برات، وجه برات را مطالبه نماید و این مطالبه از مدیون اصلی به عمل می‌آید و این مدیون اصلی در حالتی که برات

۱. بانکداری داخلی - ۱ (تجهیز منابع)، اداره کل آموزش بانک ملی ایران، چاپ ۱۲، اردیبهشت ماه ۹۰، ص ۲۴۵.

قبول شده است، برات گیر می‌باشد و در صورت مراجعه به برات گیر دو حالت قابل تصور است، حالت اول: این است که برات گیر وجه سند را پرداخت می‌نماید که در این صورت سند لاشه شده و مسئولیت سایر امضاءکنندگان از جمله برات دهنده ساقط می‌شود و مطالبه‌ی رسمی منتفی به انتفای موضوع است و حالت دوم این است که برات گیر وجه برات را پرداخت نمی‌نماید که در این صورت دارنده برای مراجعه به مسئولین تضامنی بایستی مطالبه رسمی را انجام دهد (واخواست).

مطالبه عادی در برات در کنوانسیون ژنو مصوب ۱۹۳۰ در ماده ۳۸ مورد اشاره قرار گرفته است. این ماده مقرر می‌دارد: «دارنده براتی که وجه آن به تاریخ معین یا به وعده از تاریخ صدور یا به وعده از تاریخ رؤیت قابل پرداخت است، بایستی برات را در روز سررسید یا یکی از دو روز غیر تعطیل بعدی جهت پرداخت ارایه نماید. ارایه برات به اتاق پایاپای به منزله ارایه آن جهت پرداخت است.^۲»

با ملاحظه ماده ۳۸ مشخص می‌شود که در کنوانسیون ژنو نیز برات بایستی ابتدا به صورت عادی مطالبه شود و در کنوانسیون برخلاف حقوق ایران مطالبه عادی از طریق اتاق پایاپای نیز پیش بینی شده است.

بند دوم: مطالبه رسمی (اعتراض یا واخواست)

در صورتی که برات گیر از پرداخت وجه برات در سررسید خودداری نماید، دارنده برای این که حق مراجعه خود را علیه برات دهنده و سایر مسئولین تضامنی حفظ نماید و به عقیده برخی از امتیازات مترتب بر سند تجاری بهره مند شود^۳ بایستی وجه برات را به طور رسمی نیز مطالبه نماید و این مطالبه رسمی اعتراض عدم تأدیه یا واخواست نامیده می‌شود. ماده ۲۸۰ ق.ت ایران در این خصوص مقرر می‌دارد: «امتناع از تأدیه وجه برات باید در ظرف ده روز از تاریخ وعده به وسیله نوشته‌ای که اعتراض عدم تأیه نامیده می‌شود معلوم گردد.»

طبق ماده ۲۸۰ ق.ت با اعتراض عدم تأدیه امتناع از تأدیه وجه برات معلوم و اثبات می‌گردد. چون ماده ۲۸۰ ق.ت مقرر می‌دارد: «امتناع از تأدیه وجه برات باید در ظرف ده روز از تاریخ وعده به وسیله نوشته‌ای که اعتراض عدم تأدیه نامیده می‌شود معلوم گردد. پس در واقع اعتراض معلوم کننده، تصدیق کننده، محقق کننده و اثبات کننده عدم تأدیه است. ولی غیر از اثر فوق اعتراض کارکرد دیگری نیز دارد و آن امر به تأدیه وجه برات است. به عبارت دیگر اعتراض بیانگر این است که دارنده در سروعه وجه برات را مطالبه نموده ولی برات گیر آن را پرداخت ننموده است و دارنده با اعتراض عدم تأدیه هم عدم تأدیه را اثبات می‌نماید هم به برات گیر دستور و امر می‌نماید که وجه برات را پرداخت نماید و این امر از بند ۲ ماده ۲۹۴ ق.ت برمی‌آید: «اعتراضنامه باید مراتب ذیل را دارا باشد:

۱- سواد کامل برات با کلیه‌ی محتویات آن اعم از قبولی و ظهرنویسی و غیره.

۲- امر به تأدیه وجه برات^۲»

واخواست معمولاً در سه نسخه نوشته می‌شود که یکی در دفتر دادگاه باقی می‌ماند و دیگری به شخصی که باید ابلاغ شود داده می‌شود و نسخه‌ی دیگر به دهنده واخواست داده می‌شود. در ماده ۲۹۴ قانون تجارت قید شده که اعتراض باید در یک نسخه به عمل آید ولی عملاً در سه نسخه تهیه می‌شود زیرا قانون نسخه‌ای که در دفتر دادگاه

۱. حسن زاده، حیدر، جزوه درس حقوق تجارت تطبیقی، مقطع کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، ص ۷۶.

۲. بهرامی، بهرام، حقوق تجارت کاربردی، چاپ سوم، زمستان ۱۳۸۷، نشر نگاه بینه، ص ۱۸۹.

۳. حسن زاده، پیشین، ص ۱۵۳-۱۵۴.

باقی می ماند اصل فرض کرده و دو نسخه دیگر را سواد آن می داند و در ماده ۲۹۶ مقرر داشته که مأمور اجرا سواد صحیح اعتراض نامه را به محل اقامت اشخاصی که باید وخواست به آن‌ها ابلاغ شود بدهد.^۱ مطالبه رسمی یا همان وخواست و اعتراض عدم تأدیه در کنوانسیون ژنو درخصوص برات نیز لازم و ضروری می باشد و این امر در ماده ۴۴ کنوانسیون ژنو مورد تأکید قرار گرفته است «نکول یا عدم تأدیه بایستی از طریق رسمی اثبات گردد (اعتراض نکول یا عدم تأدیه) ...»^۲ بنابراین در این خصوص حقوق ایران با کنوانسیون ژنو تفاوت خاصی نداشته و ندارد.

گفتار دوم: مواعد مطالبه و وخواست

در این گفتار مواعد قانونی مطالبه عادی و رسمی در حقوق ایران و کنوانسیون ژنو در دو بند مجزا مورد بررسی قرار می گیرند.

بند اول: موعده مطالبه عادی

از آنجا که موعده مطالبه در برات به رؤیت با سایر برات‌ها فرق دارد لذا موعده مطالبه عادی را در دو قسمت مجزا مورد بررسی قرار می دهیم.

۱- برات به رؤیت: به نظر می رسد که ماده ۲۷۹ ق.ت. درخصوص موعده مطالبه عادی در مورد برات به رؤیت حاکمیت ندارد و در مورد برات به رؤیت طبق نص صریح ۲۷۴ ق.ت. مهلت مطالبه یک سال از تاریخ صدور برات است و طبق ماده ۲۷۵ و ۲۷۶ ق.ت. برات دهنده و ظهرنویسان می توانند این مهلت یک ساله را کاهش یا افزایش دهند.

همچنانکه قبلاً نیز گفته شد در کنوانسیون ژنو درخصوص برات به رؤیت ماده ۳۴ حاکم است و طبق این ماده برات به رؤیت به محض ارایه قابل پرداخت است و چنین براتی بایستی ظرف یک سال از تاریخ صدور برای پرداخت ارایه شود و این مدت می تواند توسط برات دهنده کاهش یا افزایش یابد ولی ظهرنویسان فقط می توانند این مدت را کاهش دهند.

۲- برات به وعده از رؤیت، به وعده از تاریخ صدور، برات به سررسید روز معین

درخصوص برات فوق ماده ۲۷۹ ق.ت. تکلیف را مشخص نموده است و آن اینکه دارنده باید روز وعده (سررسید) وجه برات را مطالبه کند.

طبق ماده ۳۸ کنوانسیون ژنو درخصوص برات، دارنده بایستی وجه برات را در روز سررسید یا یکی از دو روز غیر تعطیل (تجاری) بعدی از برات گیر مطالبه نماید.

بند دوم: موعده مطالبه رسمی (وخواست و اعتراض)

از آنجا که موعده مطالبه رسمی در برات به رؤیت با سایر برات‌ها شامل برات به وعده از رؤیت، به وعده از تاریخ صدور برات، برات به سررسید معین متفاوت است لذا در دو قسمت مجزا مواعد آن‌ها مورد اشاره قرار می گیرد.

۱- برات به رؤیت

۱. عبادی، محمدعلی، حقوق تجارت، چاپ ۲۴، ۱۳۸۵، نشر گنج دانش، ص ۲۵۶.

۲. حسن زاده، جزوه حقوق تجارت تطبیقی، پیشین، ص ۸۳.

به عقیده‌ی بعضی ماده ۲۸۰ ق.ت ربطی به برات به رؤیت ندارد^۱ ولی بایستی گفت این نظر صائب نمی‌باشد چون ماده ۲۸۰ در تمامی برات‌ها حاکم است ولی موعده شروع ده روز در برات به رویت و به وعده از رویت متفاوت با سایر برات‌ها است. در برات به رویت چون رویت و پرداخت همزمان است نیازی به اخذ قبولی نیست و در نتیجه تکلیفی برای انجام اعتراض نکول ندارد و طبق ماده ۲۷۴ ق.ت در برات به رویت دارنده مکلف است: «..... پرداخت آن را در ظرف یک سال از تاریخ برات مطالبه نماید» بنابراین در برات به رویت دارنده می‌تواند از زمان صدور پرداخت آن را مطالبه کند و در صورت عدم پرداخت آن را وخواست عدم تادیه نماید و حداکثر مهلت مطالبه یک سال از تاریخ صدور است و از آن جا که ده روز نیز مهلت وخواست دارد پس در برات به رویت دارنده از تاریخ صدور یک سال مهلت مطالبه دارد و یک سال و ده روز مهلت وخواست دارد. پس مهلت وخواست در برات به رویت طبق ماده ۲۷۴ ق.ت از تاریخ صدور حداکثر تا یک سال و ده روز است^۱.

در کنوانسیون ژنو درخصوص موعده مطالبه در برات به رؤیت ماده ۳۴ مقرر می‌دارد: «برات به رؤیت به محض ارایه قابل پرداخت است؛ چنین براتی بایستی ظرف یک سال از تاریخ صدور برای پرداخت ارایه شود. برات‌دهنده می‌تواند این مدت را کاهش یا افزایش دهد. این مدت می‌تواند توسط ظهرنویسان کوتاه گردد. برات‌دهنده می‌تواند قید نماید که برات به رؤیت قبل از تاریخ معینی جهت پرداخت ارایه نشود، در این حالت مدت زمان ارایه برات از تاریخ ذکر شده فوق شروع می‌شود.»^۲

لذا طبق ماده ۳۴ کنوانسیون ژنو دارنده بایستی ظرف یک سال از تاریخ صدور وجه برات را مطالبه نماید و در حقوق ایران نیز طبق ماده ۲۷۴ همین وضعیت برقرار است البته طبق ماده ۳۴ برات‌دهنده می‌تواند با درج شرطی در برات این موعده را کاهش یا افزایش دهد ولی ظهرنویسان فقط حق کاهش این موعده را دارند. در حقوق ایران طبق ماده ۲۷۵ و ۲۷۶ برات‌دهنده و ظهرنویسان هر دو می‌توانند موعده یک ساله مطالبه را افزایش یا کاهش دهند.

۲- برات به وعده از رؤیت، برات به وعده از تاریخ صدور، برات به سررسید روز معین

در حقوق ایران ماده ۲۸۰ درخصوص موعده اعتراض و وخواست درخصوص هر سه نوع پرداخت فوق حاکم بوده و مقرر می‌دارد که موعده اعتراض ده روز از تاریخ وعده (سررسید) می‌باشد.

به نظر برخی در ماده ۲۸۰ روز وعده که قانوناً موعده انجام تعهد است نباید جزو ده روز مقرر برای اعتراض عدم تادیه باشد و مهلت اعتراض بعد از روز وعده تا ده روز است. نظریه مشورتی شماره ۷/۱۱۸۹ مورخه ۱۳۴۹/۲/۲۱ اداره حقوقی این موضوع را تجویز می‌نماید: «طبق ماده ۲۵۴ ق.ت که مقرر میدارد برات به وعده باید روز آخر وعده پرداخته شود. متعهد تا آخرین فرصت روز سررسید حق پرداخت وجه سفته یا برات را دارد و به موجب مستفاد از مواد ۲۸۰ و ۲۸۱ و ۲۸۸ ق.ت اعتراض عدم تادیه بعد از روز وعده تا ده روز به عمل آید. بنابراین روز وعده یا سررسید که قانوناً موعده اقدام متعهد است نباید جزء ده روز مقرر برای اعتراض عدم تادیه محسوب گردد.»^۱

همچنین بنظر برخی روز اقدام به وخواست جزء مدت ده روز محسوب نمی‌شود^۲ ولی به نظر می‌رسد که

۱. صفری، محمد، حقوق بازرگانی «اسناد»، چاپ اول، سال ۱۳۸۰، شرکت سهامی انتشار-ص ۲۷۷.
۱. حسن زاده، حیدر، حقوق تجارت، اسناد تجاری (برات، سفته، چک، اسناد در وجه حامل)، انتشارات مجمع علمی و فرهنگی مجد، چاپ اول، ۱۳۹۳، ص ۱۵۷.

۲. حسن زاده، جزوه حقوق تجارت تطبیقی، پیشین، ص ۷۲.

۱. صفری، پیشین، ص ۲۷۷.

۲. فخاری، امیرحسین، اندیشه های حقوقی^۳، انتشارات مجد، چاپ اول، ۱۳۸۷، ص ۶۱، به مواد ۶۱۴ ق.آ.د.م سابق و ماده ۴۴۵ ق.آ.د.م

باتوجه به مفهوم ماده ۲۸۱ قانون تجارت که مقرر می‌دارد: اگر روز دهم تعطیل باشد اعتراض روز بعد آن به عمل خواهد آمد» لذا اگر روز دهم تعطیل نباشد اعتراض روز بعد به عمل نمی‌آید، لذا روز اقدام جزء مهلت حساب نمی‌شود.^۳

در کنوانسیون ژنو درخصوص مهلت اعتراض عدم تأدیه ماده ۴۴ مقرر می‌دارد: «اعتراض عدم تأدیه برات به سررسید روز معین یا به وعده از تاریخ صدور یا بوعده از تاریخ رویت باید در یکی از دو روز غیرتعطیل (تجاری) بعد از سررسید انجام شود. در برات به رویت، اعتراض عدم تأدیه بر طبق شرایط معین شده در پاراگراف پیشین درخصوص اعتراض نکول انجام می‌شود.»^۴

مبحث دوم: سفته

همچنان که در مبحث اول (برات) نیز گفتیم اکثر مطالبی که درخصوص شیوه مطالبه برات و موعد مطالبه آن گفتیم طبق ماده ۳۰۹ ق.ت درخصوص سفته نیز حاکم است لذا از تکرار آن‌ها در این مبحث خودداری می‌شود. بنابراین مواد ۲۷۹ و ۲۸۰ ق.ت طبق ماده ۳۰۹ ق.ت درخصوص سفته نیز حاکم است.

گفتار اول: شیوهی مطالبه و واخواست

همانند برات در سفته نیز دارنده برای حفظ حق مراجعه خود به مسئولین تضامنی (غیر از مدیون اصلی) بایستی مطالبه عادی و رسمی انجام دهد.

بند اول: مطالبه عادی

ازآنجاکه طبق ماده ۳۰۹ ق.ت تمام مقررات راجع به بروات تجارتي (از مبحث چهارم الی آخر فصل اول این باب) در مورد فته طلب نیز لازم الرعایه است. لذا مواد ۲۷۴ و ۲۷۹ ق.ت درخصوص سفته نیز لازم الرعایه است. لذا دارنده بایستی وجه سفته را به صورت عادی در سفته به رویت (عندالمطالبه) ظرف یک سال از تاریخ صدور مطالبه نماید. (ماده ۲۷۴) و در مورد سایر سفته‌ها دارنده بایستی وجه سفته را در سر وعده مطالبه نماید. (ماده ۲۷۹ ق.ت)

ازآنجاکه طبق ماده ۷۶ کنوانسیون ژنو مصوب ۷ ژوئن ۱۹۳۰ ژنو اغلب مقررات برات مخصوصاً پرداخت و رجوع در صورت عدم پرداخت موضوع مواد ۳۸ تا ۴۲ - ماده ۴۳ تا ۵۰) عیناً در سفته نیز حاکم است.^۱ لذا تمامی مطالبی که درخصوص مطالبه عادی برات گفته شد، عیناً درخصوص سفته نیز حاکم است.

بند دوم: مطالبه رسمی (اعتراض یا واخواست)

ازآنجاکه طبق ماده ۳۰۹ ق.ت مقررات برات درخصوص واخواست شامل ماده ۲۸۰ به بعد قانون تجارت درخصوص سفته نیز حاکم است لذا مطالبه‌ی رسمی یا همان واخواست و اعتراض عدم تأدیه طبق ماده ۲۸۰ ق.ت عیناً در سفته نیز حاکم است و مطالبه رسمی در کنوانسیون ژنو درخصوص برات طبق ماده ۷۶ در سفته نیز لازم

فعلی مراجعه شود.

^۳. حسن زاده، حقوق تجارت، پیشین، ص ۱۹۱.

^۴. حسن زاده، جزوه حقوق تجارت تطبیقی، همان پیشین، ص ۸۴.

^۱. اسکینی، ربیعا، مجله حقوقی دفتر خدمات حقوقی بین المللی، شماره ۱۲، ص ۳۰۷.

الرعايه است.

در خصوص اینکه واخواستنامه یا اعتراضنامه علاوه بر متعهد سفته بایستی به ظهرنویس نیز ابلاغ شود یا خیر، قضات دادگاه‌های صلح و حقوقی ۲ سابق تهران به اتفاق آرای نظر داده‌اند که «با التفات به ماده ۲۹۳ قانون تجارت ابلاغ واخواست به متعهد کفایت می‌کند و ابلاغ به ظهرنویس لزومی ندارد.»^۷

گفتار دوم: مواعد مطالبه و واخواست

از آنجاکه طبق ماده ۳۰۹ ق.ت. ماده ۲۷۴ و ۲۷۹ و ۲۸۰ ق.ت. در خصوص سفته نیز لازم الرعايه است لذا تمامی مطالبی که در خصوص موعد مطالبه در برات بیان شد در خصوص سفته نیز لازم الرعايه است و همچنین تمامی مقررات برات در خصوص موعد مطالبه در برات در کنوانسیون ژنو مواد ۳۴-۳۸-۴۴ طبق ماده ۷۶ کنوانسیون در خصوص سفته نیز لازم الرعايه است.

بند اول- مطالبه عادی: از آنجاکه طبق ماده ۳۰۷ ق.ت. سفته دارای سررسید موعد معین و یا عندالمطالبه است لذا طی مباحث ذیل موعد مطالبه آن‌ها ذکر می‌شود.

۱- **سفته دارای سررسید موعد معین:** در این حالت سررسید سفته معین است لذا طبق ماده ۳۰۹ و ۲۷۹ قانون تجارت دارنده بایستی سر وعده وجه سفته را مطالبه نماید.

۲- **سفته عندالمطالبه:** در خصوص موعد مطالبه سفته عندالمطالبه بایستی گفت از آنجاکه ماده ۲۷۴ قانون تجارت در خصوص سفته نیز حاکم است. بنابراین در صورتی که سررسید سفته عندالمطالبه باشد، باید دارنده ظرف مدت یک سال از تاریخ صدور نسبت به مطالبه وجه از صادرکننده اقدام کند.^۱ بنابراین طبق مواد ۲۷۴ و ۳۰۹ دارنده سفته یک سال مهلت مطالبه دارد و تاریخ شروع این مهلت، تاریخ صدور سفته است.

بند دوم: مطالبه رسمی (واخواست و اعتراض عدم تأدیه)

۱- **سفته دارای سررسید موعد معین:** همچنانکه فوقاً نیز گفتیم از آنجاکه طبق ماده ۳۰۹ ق.ت. ماده ۲۸۰ و به بعد آن در خصوص سفته نیز حاکم است لذا موعد واخواست در سفته دارای سررسید معین ده روز از تاریخ وعده و سررسید است و روز سررسید و روز اقدام به واخواست جزء مدت ده روز محاسبه نمی‌شود و تمامی مطالبی که در خصوص برات گفته شد در سفته نیز حاکم است.

۲- **سفته عندالمطالبه:** در خصوص تعیین مهلت واخواست در سفته‌ی عندالمطالبه مسأله قدری مشکل بنظر می‌رسد. لذا در خصوص این سؤال که در سفته عندالمطالبه موعد واخواست چه زمانی است؟ در جواب باید گفت که اصطلاح عندالمطالبه با اصطلاح «بی وعده» و «برویت» مترادف است.^۲ و طبق نظریه مشورتی شماره ۷/۳۱۴۲ مورخه ۶۲/۸/۱۲ اداره حقوقی دادگستری که مقرر میدارد «مطالبه وجه سفته در سفته‌های عندالمطالبه زمانی تحقق می‌یابد که متعهد از نیت متعهد له برای مطالبه سفته مستحضر شود و این آگاهی وقتی قانوناً محقق می‌شود که مراتب طبق ملاک ماده ۷۰۹ قانون آیین دادرسی مدنی از طریق اظهار نامه رسمی به بدهکار ابلاغ شده باشد، بنابر این در سفته‌های مذکور نحوه مطالبه وجه سفته ارسال اظهارنامه رسمی و زمان محاسبه واخواست، تاریخ ابلاغ این

۱. نوبخت، یوسف، اندیشه‌های قضایی، چاپ اول، پاییز ۱۳۸۵، انتشارات تولید کتاب (تک)، ص ۱۴۹.

۱. فخاری، امیرحسین، پیشین، ص ۶۱.

۲. همان، ص ۱۵۹.

اظهارنامه به بدهکار خواهد بود^۲ در خصوص نظریه مزبور بایستی گفت نظریه مزبور به فرض صحت بعلت روند کند ابلاغ اظهار نامه و اعاده آن به دایره اظهار نامه (معمولاً بین یک تا دو ماه طول میکشد) موجب تضییع حقوق دارندگان سفته‌های عندالمطالبه خواهد گردید چون در زمان ابلاغ اظهارنامه مطمئناً دارنده حضور ندارد و زمانی از ابلاغ مطلع می‌گردد که اظهارنامه ابلاغ شده به دایره اظهار نامه عودت شده باشد. که در وضعیت فعلی عودت اظهارنامه پس از گذشت مهلت ده روزه و اخواست است. لذا دارنده زمانی از ابلاغ مطلع میشود که فرصت ده روزه و اخواست منقضی شده است و اگر نظریه مزبور صحیح هم باشد (که مطمئناً نیست) بایستی زمان شروع مهلت و اخواست، زمان اطلاع دارنده از ابلاغ اظهار نامه باشد نه زمان ابلاغ. ایراد اساسی نظریه اداره حقوقی این است که دارنده سفته هر موقع که خواست می‌تواند وجه سفته را مطالبه کند مثلاً ده سال پس از صدور سفته وجه آن را مطالبه کند در حالی که در اسناد تجاری نمیتوان مسئولین تضامنی را بیش از یکسال یا دو سال بر حسب مورد مسئول تلقی نمود (مواد ۲۷۴ و ۲۸۶ و ۲۸۷) حال اگر فرض کنیم که سفته مزبور ظهر نویس داشته باشد ظهر نویس مزبور تا زمان نا معینی بایستی مسئولیت تضامنی داشته باشد که این امر مطمئناً با روح حاکم بر مقررات تجاری سازگار نیست.

جواب صحیح به سوال فوق این است که سفته عندالمطالبه همان برات به رویت است و از آنجا که ماده ۲۷۴ در خصوص سفته نیز حاکمیت دارد (ماده ۳۰۹) لذا دارنده مکلف است اولاً: وجه سفته را ظرف یکسال از تاریخ صدور سفته مطالبه نماید ثانیاً اگر پرداخت ننمود آن را ظرف ده روز و اخواست نماید. لذا دارنده سفته عندالمطالبه از تاریخ صدور سفته تا یکسال و ده روز حق مطالبه و اخواست دارد و برای مطالبه وجه سفته و اخواست نیازی به ارسال اظهار نامه رسمی نیست. چون همچنان که قبلاً نیز گفتیم و اخواست نامه نوعی اظهار نامه و مطالبه رسمی است و برای مطالبه یک طلب ارسال دو اظهار نامه معقول نیست البته عدم لزوم ارسال اظهار نامه مورد تایید برخی از حقوقدانان معتبر کشورمان نیز قرار گرفته است.^۱

مبحث سوم: چک

به نظر می‌رسد که طبق ماده ۳۱۴ ق.ت مقررات برات در خصوص اعتراض و اقامه دعوی عیناً در خصوص چک نیز الزم الرعایه است ولی همچنانکه ذیلاً بیان خواهد گردید، چک از لحاظ مهلت اعتراض و شیوه آن دارای مقررات خاصی است که با برات و سفته متفاوت می‌باشد.

گفتار اول: شیوهی مطالبه و اخواست چک

چک همانند برات و سفته به دو نوع عادی و رسمی قابل مطالبه است و از این لحاظ فرقی بین چک با برات و سفته وجود ندارد.

بند اول: مطالبه عادی

^۲. شهری غلامرضا، حسین آبادی امیر، مجموعه نظریه‌های مشورتی در مسایل مدنی (اداره حقوقی دادگستری جمهوری اسلامی ایران از سال ۵۸ به بعد) نشر روزنامه‌ی رسمی، صص ۳۲۳-۳۲۴.
^۱. حسن زاده، حقوق تجارت، پیشین، صص ۲۳۳-۲۳۴.

در چک، دارنده آن بایستی وجه آن را در تاریخ صدور مطالبه نماید و ماده ۳۱۵ و ۳۱۷ ق.ت در این خصوص مقرر می‌دارند که: ماده ۳۱۵- «اگر چک در همان مکانی که صادر شده است باید تأدیه گردد، دارنده چک باید در ظرف ۱۵ روز از تاریخ صدور وجه آن را مطالبه کند و اگر از یک نقطه به نقطه دیگر ایران صادر شده باشد، باید در ظرف ۴۵ روز از تاریخ صدور چک مطالبه شود...»

ماده ۳۱۷- «مقررات راجع به چک‌هایی که در ایران صادر شده است در مورد چک‌هایی که از خارجه صادر شده است و باید در ایران پرداخته شود نیز رعایت خواهد شد لیکن مهلتی که در ظرف آن دارنده چک می‌تواند وجه چک را مطالبه کند چهار ماه از تاریخ صدور است...»

با ملاحظه مواد ۳۱۵ و ۳۱۷ ق.ت مشخص می‌شود که برخلاف برات و سفته که طبق مواد ۲۷۹ و ۲۸۰ مهلت مطالبه از سررسید شروع شده تا ده روز از تاریخ سررسید مهلت مطالبه و اعتراض می‌باشد ولی در چک اولاً: مهلت مطالبه از تاریخ صدور چک شروع می‌شود نه سررسید. ثانیاً: مهلت مطالبه از تاریخ صدور تا حداکثر ۱۵ روز و ۴۵ روز و چهار ماه است و علت این که در چک مهلت مطالبه از تاریخ صدور شروع می‌شود این است که در قانون تجارت طبق مواد ۳۱۱ و ۳۱۳ پرداخت وجه نباید وعده داشته باشد و چک به محض ارایه باید کارسازی شود. لذا چک فقط دارای یک تاریخ است و آن تاریخ صدور می‌باشد و در تاریخ صدور نیز بایستی پرداخت شود. در واقع در چک تاریخ صدور و سررسید یکی است. ولی متأسفانه از همان ابتدای تصویب قانون تجارت، چک وعده دار رواج یافته و مورد معامله قرار گرفته و می‌گیرد و در حقوق ما در وضعیت فعلی باتوجه به پذیرش رویه قضایی و مفهوم مخالف بنده ماده ۱۳ و ماده ۳ مکرر قانون صدور چک و ماده ۱۹۲ آیین نامه اجرای مفاد اسناد رسمی چک وعده دار نیز به رسمیت شناخته شده است.

بنابراین در چک اعم از اینکه وعده دار باشد یا بی وعده طبق ماده ۳ مکرر قانون صدور چک و ماده ۳۱۵ و ۳۱۷ ق.ت چک از تاریخ صدور مندرج در متن چک تا ۱۵ روز و ۴۵ و چهار ماه قابل مطالبه می‌باشد. فرق عمده‌ای که چک با برات و سفته دارد در این است که در چک مطالبه باید از محال علیه که معمولاً بانک است صورت گیرد درحالی که در برات و سفته مطالبه از مدیون اصلی صورت می‌گیرد و البته بدیهی است که در صورت عدم موجودی در نزد محال علیه، دارنده می‌تواند به صادرکننده (مدیون اصلی) مراجعه نماید.

بند دوم: مطالبه رسمی (گواهینامه عدم پرداخت)

هرچند که طبق ماده ۳۱۴ ق.ت مقررات اعتراض در برات عیناً در چک نیز لازم‌الرعایه است لذا بایستی اعتراض عدم تأدیه در چک طبق مواد ۲۹۳ الی ۲۹۷ ق.ت به عمل آید و در چک همانند سفته فقط و اخواست عدم تأدیه موضوعیت دارد و اخواست نکول به علت عدم وجود قبولی منتفی است ولی در چک از آنجاکه طبق ماده ۴ قانون صدور چک مصوب ۱۳۵۵/۴/۱۶ که مقرر می‌دارد: «هرگاه وجه چک به علتی از علل مندرج در ماده ۲ پرداخت نگردد، بانک مکلف است در برگ مخصوصی که مشخصات چک و هویت و نشانی کامل صادر کننده در آن ذکر شده باشد علت یا علل عدم پرداخت را صریحاً قید و آن را امضاء یا مهر نموده، به دارنده تسلیم نماید و در برگ مزبور باید مطابقت امضای صادر کننده با نمونه امضای موجود در بانک (در حدود عرف بانکداری) و یا عدم مطابقت آن از طرف بانک تصدیق شود بانک مکلف است به منظور اطلاع صادرکننده چک فوراً نسخه دوم این برگ را به آخرین نشانی صاحب که در بانک موجود است ارسال دارد. در برگ مزبور باید نام و نام خانوادگی و نشانی کامل دارنده چک نیز قید گردد...» گواهینامه عدم پرداخت پیش بینی شده که همان کارکردهای اعتراض نامه را دارد

بدون اینکه بابت صدور و ابلاغ آن هزینه از دارنده اخذ شود. و در ماده ۲ قانون صدور چک به این برگ عنوان گواهینامه اطلاق شده است و در مواد ۸ و ۱۴ قانون صدور چک نیز عنوان گواهی عدم پرداخت ذکر شده است. لذا محاکم ما سالها در خصوص حاکمیت مقررات اعتراض در برات در مورد چک یا عدم حاکمیت آن اختلاف داشتند که نهایتاً طبق رای وحدت رویه شماره ۵۳۶ مورخه ۶۹/۷/۱۰ دیگر نیازی به اعمال مقررات اعتراض برات در خصوص چک نیست و گواهینامه عدم پرداخت جایگزین و اخواستنامه شده است» «..... و اخواست برات و سفته به ترتیبی که در ماده ۲۸۰ ق.ت قید شده ارتباطی با چک پیدا نمی‌کند بنابراین این گواهی بانک محال علیه دایر بر عدم تأدیه وجه چک که در مدت ۱۵ روز به بانک مراجعه شده به منزله و اخواست میباشد و رای شعبه ششم دیوانعالی کشور که هیات عمومی حقوقی دیوانعالی کشور هم با آن موافقت دارند صحیح و منطبق با موازین قانونی است.» لذا واضح و مبرهن است با صدور رای وحدت رویه شماره ۵۳۶ گواهینامه عدم پرداخت جایگزین و اخواست شده است.

گفتار دوم: مواعد مطالبه و اخواست چک

بند اول - موعده مطالبه عادی: همچنانکه فوق‌الذکر گفتیم طبق مواد ۳۱۵ و ۳۱۷ قانون تجارت دارنده بایستی ظرف ۱۵ و ۴۵ روز و چهار ماه از تاریخ صدور مندرج در متن چک وجه آن را از محال علیه که معمولاً بانک یا مؤسسه مالی و اعتباری بانکی می‌باشد، مطالبه نماید اعم از چک وعده دار یا بی وعده باشد.

بند دوم: موعده مطالبه رسمی (گواهینامه عدم پرداخت)

همچنانکه فوقاً گفتیم طبق رأی وحدت رویه شماره ۵۳۶ مورخه ۶۹/۷/۱۰ در چک گواهینامه عدم پرداخت جایگزین و اخواست نامه شده است و طبق نص صریح رای وحدت رویه فوق مهلت ده روزه مندرج در ماده ۲۸۰ ق.ت در مورد چک موضوعیت ندارد، لذا مهلت مطالبه و اعتراض در چک از تاریخ صدور چک اگر محل صدور و پرداخت یکی باشد ۱۵ روز و اگر محل صدور و پرداخت در دو نقطه ایران باشد ۴۵ روز (ماده ۳۱۵ ق.ت) و اگر محل صدور خارج و محل پرداخت ایران باشد چهار ماه از تاریخ صدور است (ماده ۳۱۷ ق.ت) در واقع رای وحدت رویه شماره ۵۳۶ و مواد ۳۱۵ و ۳۱۷ ق.ت ماده ۲۸۰ را در خصوص چک تخصیص داده است چون در چک برات دهنده وجود ندارد و صادر کننده نیز همیشه مسئول است لذا ظهر نویس و ضامن ظهر نویس باقی می‌ماند که در مورد آنها نیز رای وحدت رویه ۵۳۶ و مواد ۳۱۵ و ۳۱۷ حاکم است.^۱

بنابراین دارنده چک بایستی در مواعد مندرج در مواد ۳۱۵ و ۳۱۷ ق.ت وجه چک را از بانک محال علیه مطالبه و در صورت عدم موجودی یا کسر موجودی گواهینامه عدم پرداخت را اخذ نماید و آنجا که چک وعده دار در حقوق ما چک محسوب است و از تمامی مزایای قانون تجارت برخوردار است و از آن جا که طبق ماده ۳ مکرر مطالبه وجه چک از بانک قبل از تاریخ مندرج در متن چک امکان پذیر نیست لذا اگر ما معتقد شویم که در چک اگر دارنده با حسن نیت نباشد یعنی از تاریخ واقعی مطلع باشد و در این صورت، تاریخ چک، تاریخ واقعی است بنابراین حقوق دارندگان در مراجعه به ظهرنویسان تضييع خواهد شد. لذا طبق ماده ۳ و ماده ۳ مکرر ق.ت و ماده ۱۹۲ آیین نامه اجرای مفاد اسناد رسمی تاریخ چک تاریخ مندرج در متن چک است و بایستی مواعد مندرج در مواد ۳۱۵ و ۳۱۷ ق.ت از تاریخ مندرج در متن چک محاسبه شوند

حتی اگر دارنده از تاریخ واقعی نیز مطلع باشد.^۹

در پایان بایستی گفت که برخی معتقدند که امروزه به علت سیستم الکترونیکی پرداخت و آنلاین بودن چک‌های صادره، چک نه تنها در شعبه محال علیه بلکه در تمامی شعب آن بانک یا مؤسسه نیز قابل پرداخت است و از سوی دیگر با این وضعیت بین محل صدور و محل پرداخت فاصله‌ای نیست و چکدر همان محل صدور قابل پرداخت می‌باشد لذا مهلت‌های ۴۵ روزه و ۴ ماهه مندرج در مواد ۳۱۵ و ۳۱۷ در خصوص این نوع چک موضوعیت نداشته لذا مهلت مطالبه آن‌ها در هر صورت ۱۵ روز از تاریخ صدور چک است.^{۱۰}

گفتار سوم: شیوهی مطالبه، واخواست و مواعد آن در کنوانسیون ژنو در خصوص چک

همچنانکه در خصوص شیوه مطالبه چک و موعد آن در حقوق ایران نیز گفتیم در کنوانسیون ژنو در خصوص چک مصوب ۱۹ مارس ۱۹۳۱ نیز مطالبه به دو نوع عادی و رسمی انجام می‌گیرد و برای مطالبه عادی و رسمی توسط کنوانسیون ژنو مواعدی تعیین شده است که این مواعد با حقوق ایران یکسان نمی‌باشد. طبق ماده ۲۹ کنوانسیون ژنو «چک قابل پرداخت در کشور محل صدور، باید ظرف هشت روز جهت پرداخت ارایه گردد.

چک صادره در کشوری غیر از کشوری که در آن قابل پرداخت می‌باشد باید ظرف بیست یا هفتاد روز، بسته به این که محل صدور و محل پرداخت هر دو در یک قاره یا یکی در قاره دیگری از جهان واقع شده است، ارایه گردد.

در این مورد چک‌های صادره در یک کشور اروپایی قابل پرداخت در یک کشور ساحلی مدیترانه یا برعکس به عنوان چک‌های صادره قابل پرداخت در یک قاره محسوب می‌شوند.

مبدأ مهلت‌های فوق، در روز مذکور در چک به عنوان تاریخ صدور می‌باشد.^{۱۱}

لذا واضح و مبرهن است که طبق ماده ۲۹ کنوانسیون ژنو مطالبه از تاریخ صدور چک شروع می‌شود و موعد آن اگر در یک کشور صادر و در همان کشور پرداخت شود، ۸ روز است و اگر در یک کشور صادر و در کشور دیگری پرداخت شود در صورتی که هر دو کشور در یک قاره باشند، موعد ۲۰ روز، ولی اگر دو کشور در دو قاره متفاوت باشند موعد مطالبه ۷۰ روزه است و استثنائاً اگر چک در یک کشور اروپایی مثل فرانسه صادر و در یکی از کشورهای مدیترانه مثل الجزایر یا سوریه قابل پرداخت باشد به منزله چکی است که در یک قاره صادر و پرداخت شده است هر چند در عمل کشور محل صدور در یک قاره و کشور محل پرداخت در قاره دیگری باشد.

تسلیم چک به اتاق پایاپای به منزله ارایه آن جهت پرداخت است (ماده ۳۱ کنوانسیون) و در صورتی که محل صدور و پرداخت چک دارای تقویم‌های متفاوت هستند، زمان صدور چک با تقویم محل پرداخت محاسبه می‌شود (ماده ۳۰ کنوانسیون ژنو).

در کنوانسیون ژنو در صورتی که وجه چک در هنگام ارایه آن در موعد مقرر در ماده ۲۹ کنوانسیون پرداخت نگردد، عدم پرداخت به یکی از سه طریق زیر می‌تواند تصدیق و اثبات شود:

۱- از طریق یک سند رسمی (اعتراض نامه) یا

۱. همان، صص ۲۶۵-۲۶۶.

۲. همان، صص ۲۵۷-۲۵۸.

۱. اسکینی، ربیعا، مجله حقوقی دفتر خدمات حقوقی بین‌المللی، شماره ۱۳، صص ۳۷۶-۳۷۷.

۲- به وسیله اعلامیه محال علیه، تحریر شده با تاریخ در روی چک به اضافه ذکر روز ارایه یا
۳- توسط اعلامیه تاریخ دار اتاق پایاپای حاکی از تسلیم چک در مهلت مقرر عدم پرداخت آن (ماده ۴۰
کنوانسیون ژنو).

لذا طبق ماده ۴۰ کنوانسیون ژنو غیر از اعتراض نامه، اثبات عدم پرداخت وجه چک توسط اعلامیه محال علیه و
اعلامیه اتاق پایاپای نیز قابل انجام است درحالی که در حقوق ایران گواهی نامه عدم پرداخت که توسط محال علیه
صادر می شود کافی می باشد.

درخصوص موعد اعتراض یا اعلامیه مندرج در ماده ۴۰ کنوانسیون ژنو بایستی گفت اعتراض نامه یا گواهی
معادل آن باید پیش از انقضای مهلت ارایه ی چک در ماده ۲۹ تنظیم شده باشد و در صورتی که چک در آخرین روز
مهلت ارایه شود، اعتراض نامه یا گواهی معادل آن می تواند در اولین روز کاری بعد نیز تنظیم شود (ماده ۴۱
کنوانسیون ژنو)

بخش دوم: مواعد قانونی اقامه دعوا

در این بخش درصددیم که مواعد قانونی اقامه دعوا دربرات، سفته و چک مورد بررسی قرار دهیم چون در
صورت عدم رعایت مواعد قانونی برای اقامه دعوا، حق مراجعه دارنده به امضاکنندگان زایل می شود.

مبحث اول: در برات

ابتدا مواعد قانونی اقامه دعوا در برات را طی پنج گفتار جداگانه مورد بررسی قرار می دهیم و مواعد مندرج در
برات عیناً در سفته و چک نیز لازم الرعایه است.

گفتار اول: برات دهنده

از آنجاکه برات دهنده ممکن است وجه برات را به محال علیه نرساند، بایستی وضعیت برات دهنده در حالتی که
برات را دارای محل است با حالتی که برات دارای محل نیست به طور مجزا بررسی نمود.

بند اول: برات دارای محل

اگر برات دهنده با صدور برات، طلبی را که از برات گیر دارد به دارنده منتقل نماید، برات دارای محل محسوب
خواهد شد و در این صورت مدیون اصلی برات، برات گیر قبول کننده است و برات دهنده صرفاً ضامن محسوب
می شود.

مهلت اقامه دعوی علیه برات دهنده مزبور در مواد ۲۸۶ و ۲۸۷ ق.ت بیان شده است:

ماده ۲۸۶: «اگر دارنده براتی که بایستی در ایران تادیه شود و به علت عدم پرداخت اعتراض شده بخواهد از
حقی که ماده ۲۴۹ برای او مقرر داشته استفاده کند باید در ظرف یکسال از تاریخ اعتراض اقامه دعوی نماید.

تبصره- هرگاه محل اقامت مدعی علیه خارج از محلی باشد که وجه برات باید در آنجا پرداخته شود
برای هر شش فرسخ یک روز اضافه خواهد شد.» بنابر این طبق ماده ۲۸۶ دارنده برای برخورداری از مسئولیت
تضامنی امضا کنندگان اعم از برات دهنده و ظهر نویسان و غیره اگر محل پرداخت ایران باشد بایستی ظرف یکسال
از تاریخ اعتراض اقامه دعوی نماید و طبق ماده ۲۸۷ این مدت در مورد براتهایی که بایستی در خارجه پرداخت

شود دو سال میباشد- ماده ۲۸۷: «در مورد برواتی که باید در خارجه تأدیه شود، اقامه دعوی بر علیه برات دهنده و یا ظهر نویسهای مقیم ایران در ظرف دو سال از تاریخ اعتراض باید به عمل آید.» بنابراین از آنجا که در مواد ۲۸۶ و ۲۸۷ مهلت اقامه دعوی از تاریخ اعتراض شروع می شود لذا بدیهی است که اعتراض در موعد مقرر شرط اقامه دعوا می باشد.

بند دوم: برات فاقد محل

در صورتی که برات دارای محل نباشد و سازشی باشد هرچند برات گیر برات را قبول نموده است ولی در واقع مدیون اصلی سند برات دهنده است و برای مراجعه به مدیون اصلی نیازی به واخواست و اقامه دعوی طبق مواد ۲۸۰ و ۲۸۶ و ۲۸۷ نیست لذا در این حالت دارنده در هر صورت حق مراجعه به برات دهنده را خواهند داشت اعم از این که تشریفات مقرر (واخواست و اقامه دعوی در موعد مقرر) را رعایت نموده یا ننموده باشد (مفهوم مخالف ۲۷۴ و ۲۹۰ ق.ت) و در این حالت اگر برات دهنده وجه سند را به دارنده پرداخت نماید، حق مراجعه به هیچ مسئولی را نخواهد داشت چون خود مدیون واقعی است.

گفتار دوم: ظهنویس

مواعد اقامه دعوا علیه ظهنویس همانند برات دهنده ای است که وجه برات را به محال علیه رسانیده است لذا مواعد اقامه دعوا یک سال یا دو سال از تاریخ واخواست است که در مواد ۲۸۶ و ۲۸۷ ق.ت بیان شده است. البته بدیهی است که اگر ظهنویس سندی، وجه سند را به دارنده پرداخت نماید خود دارنده محسوب شده و می تواند به ایادی ماقبل خود به صورت تضامنی مراجعه نماید و در این حالت نیز مهلت اقامه دعوا توسط ظهنویس نیز همان مهلت های مندرج در مواد ۲۸۶ و ۲۸۷ می باشد و مبدأ شروع این مهلت ها در ماده ۲۸۸ به صراحت بیان شده است.

«هریک از ظهنویس ها بخواهد از حقی که در ماده ۲۴۹ به او داده شده استفاده نماید باید در مواعدی که به موجب مواد ۲۸۶ و ۲۸۷ مقرر است اقامه دعوا کند و نسبت به او موعد از فردای ابلاغ احضاریه محکمه محسوب است و اگر وجه برات را بدون این که بر علیه او اقامه دعوا شده باشد تأدیه نماید از فردای روز تأدیه محسوب خواهد شد»

گفتار سوم: ضامن خاص

در خصوص ضامن به معنای خاص بایستی گفت که معمولاً شخص ثالثی است که در صدور و ظهنویسی و قبولی آن نقشی نداشته و صرفاً از مسئولین برات ضمانت می نماید و در قسمت اخیر ماده ۲۴۹ ق.ت به ضامن به معنای خاص اشاره شده است و فرق آن با سایر مسئولین این است که ضامن خاص در صورت مسئولیت مضمون عنه خود مسئولیت دارد^۱.

لذا از آنجا که ضامن به معنای خاص طبق قسمت اخیر ماده ۲۴۹ با مضمون عنه خود مسئولیت تضامنی دارد لذا مسئولیت وی تبعی و مشروط است و اگر نامبرده ضامن مدیون اصلی باشد، موعد اقامه دعوا علیه وی همانند مدیون اصلی است که در گفتار چهارم خواهیم گفت ولی اگر نامبرده ضامن غیر مدیون اصلی مثل ظهنویس باشد

^۱. حسن زاده، پیشین، ص ۱۴۴.

موعد اقامه دعوا علیه وی همان مواعد مندرج در ماده ۲۸۶ و ۲۸۷ ق.ت می باشد.

در حالتی که ضامن خاص از مدیون اصلی ضمانت نماید مواعد مندرج در مواد ۲۸۶ و ۲۸۷ حکومت ندارد و دارنده می تواند علیرغم عدم رعایت مواعد مندرج در ماده ۲۸۶ و ۲۸۷ علیه ضامن اقامه دعوا نماید و رای وحدت رویه شماره ۵۹۷ مورخه ۱۳۷۴/۲/۱۲ هیات عمومی دیوان عالی کشور نیز بر این امر صحنه می گذارد: «مهلت یکسال مقرر در ماده (۲۸۶) قانون تجارت، جهت استفاده از حقی که ماده ۲۴۹ این قانون برای دارنده برات یا سفته منظور نموده است در مورد "ظهر نویس" به معنای مصطلح کلمه بوده و ناظر به شخصی که ظهر سفته را به عنوان "ضامن امضا نموده است نمی باشد زیرا با توجه به طبع ضمان و مسئولیت ضامن در هر صورت (بنا بر قول ضم ذمه به ذمه یا نقل آن) در قبال دارنده سفته یا برات، محدودیت مذکور در ماده ۲۸۹ قانون تجارت در باره ضامن مورد نداشته و بنابر این رای شعبه ۲۳ دیوان عالی کشور که بر این اساس صادر گردیده، صحیح و منطبق با موازین قانونی است»^۲

گفتار چهارم: برات گیر

برات گیر یا محال علیه اگر برات را قبول ننماید، هیچ گونه مسئولیتی برای او متصور نیست ولی اگر برات را قبول نماید ملزم است در سر وعده وجه برات را پرداخت نماید (ماده ۲۳۰ ق.ت) و در مقررات قانون تجارت برای مراجعه دارنده به برات گیر قبول کننده تشریفات و مواعدی مقرر نشده است و نیازی به وخواست در موعد مقرر (مواد ۲۸۰ و ۳۱۵ و ۳۱۷ ق.ت) و اقامه دعوی در مهلت های مقرر در مواد ۲۸۶ و ۲۸۷ نیست چون در مواد فوق فقط مواعد برای مراجعه ضامنین به معنای عام از قبیل برات دهنده و ظهرنویسان و ضامن خاص ضروری می باشد. رأی وحدت رویه شماره ۵۹۷ مورخه ۷۴/۲/۱۲ نیز بر این امر تأکید دارد و فقط مواعد مرور زمان مندرج در مواد ۳۱۸ و ۳۱۹ ق.ت در خصوص برات گیر و ضامن وی حاکم است (مواعد ۵ ساله و ۱۰ ساله) و در واقع مقررات مرور زمان مندرج در مواد ۳۱۸ و ۳۱۹ ق.ت در خصوص مدیون اصلی سند تجاری اعم از برات گیر قبول کننده، برات دهنده ای که براتش قبول نشده، صادرکننده سفته و چک و ضامن آنها می باشد.

مبحث دوم: سفته

از آنجاکه طبق ماده ۳۰۹ ق.ت اغلب مقررات برات از مبحث چهارم الی آخر در مورد سفته نیز لازم الرعایه است لذا اغلب مطالبی که در خصوص موعد اقامه دعوا در برات گفته شد در خصوص سفته نیز لازم الرعایه است لذا طی سه گفتار ذیل به طور مختصر موعد اقامه دعوی در سفته را نیز بیان می نمایم.

گفتار اول: صادرکننده سفته

مدیون اصلی سفته صادرکننده سفته است، شخص مزبور با سایر مسئولین سفته تفاوت اساسی دارد و آن اینکه برای مراجعه به متعهد سفته نیازی به تنظیم وخواست نامه نیست و مواعد اقامه دعوا در مواد ۲۸۶ و ۲۸۷ نیز در خصوص متعهد سفته حاکم نمی باشد و صرفاً رعایت مواعد مندرج در ماده ۳۱۸ و ۳۱۹ ق.ت برای مراجعه به صادرکننده سفته کافی می باشد و تمامی مطالبی که در خصوص برات گیر در برات بیان شد، عیناً در خصوص

۲. شهری غلامرضا و غیره، مجموعه تنقیح شده قوانین و مقررات حقوقی، انتشارات روزنامه رسمی کشور، چاپ اول، ۱۳۸۴، پاورقی ص ۱۳۴۴.

صادرکننده سفته نیز جاری است.

گفتار دوم: ظهرنویس

مواعد اقامه دعوا جهت مراجعه به ظهرنویس سفته همان مواعدی است که جهت مراجعه به ظهرنویس برات لازم می‌باشد لذا دارنده بایستی مواعد اقامه دعوی در مواد ۲۸۶ و ۲۸۷ و ۲۸۸ ق.ت را رعایت نماید و تمامی مطالبی که درخصوص ظهرنویس برات ذکر گردید، درخصوص ظهرنویس سفته نیز حاکم می‌باشد.

گفتار سوم: ضامن خاص

از آنجاکه طبق قسمت اخیر ماده ۲۴۹ ق.ت مسئولیت ضامن خاص تبعی است و در صورتی مسئولیت تضامنی دارد که مضمون عنه او مسئولیت داشته باشد لذا ضامن خاص به دو نوع تقسیم می‌شود: ضامن صادرکننده سفته، ضامن ظهرنویس.

بنابراین در صورتی که شخصی ضامن صادرکننده سفته باشد، مواعد اقامه همان مواعد مندرج در مواد ۳۱۸ و ۳۱۹ ق.ت می‌باشد و در صورتی که شخصی ضامن ظهرنویس باشد، مواعد اقامه دعوی همان مواعدی است که درخصوص ظهرنویس ها حاکم است که همان مواعد مندرج در مواد ۲۸۶ و ۲۸۷ ق.ت می‌باشد.

لذا رعایت مهلت‌های مقرر در مواد ۲۸۶ و ۲۸۷ برای مراجعه به ظهر نویس ها و برات دهنده در خصوص برات گیر و صادر کننده سفته و چک حاکم نبوده و در خارج از مواعد فوق نیز دارنده می‌تواند به مدیون اصلی اسناد تجاری مراجعه نماید و از آنجا که ضامن مدیون اصلی نیز دارای مسئولیت تبعی است لذا برای مراجعه به ضامن آنها نیز رعایت مواعد ۲۸۶ و ۲۸۷ الزامی نیست و این امر بدیهی بنظر میرسد ولی با این حال بعلت حدوث اختلاف بین شعب دیوانعالی کشور رای وحدت رویه‌ای به شماره ۵۹۷ مورخه ۷۴/۲/۱۲ در راستای تایید نظر فوق صادر شده است که در مبحث برات به آن اشاره گردید.

مبحث سوم: چک

در این مبحث طی چهار گفتار مواعد قانونی اقامه دعوا را مورد بررسی قرار می‌دهیم و از آنجاکه طبق ماده ۳۱۴ ق.ت مقررات برات از ضمانت صادرکننده و ظهرنویس ها و اعتراض و اقامه دعوی ضمان درخصوص چک نیز حاکم خواهد بود لذا اغلب مطالبی که در مبحث برات گفته شد در این چک نیز مراعات می‌شود.

گفتار اول: صادرکننده چک

صادرکننده چک مدیون اصلی بوده و همانند برات گیر قبول کننده و متعهد سفته می‌باشد لذا رعایت مواعد قانونی مندرج در مواد ۲۸۶ و ۲۸۷ ق.ت درخصوص این شخص لازم نیست و فقط رعایت مواعد قانونی مندرج در مواد ۳۱۸ و ۳۱۹ ق.ت ضروری می‌باشد.

شاید باتوجه به نظریه شماره ۷۲۵۷ مورخه ۶۱/۱۱/۲۷ شورای محترم نگهبان که مقرر می‌دارد: «مواد ۷۳۱ ق.آ.د.م به بعد در مورد مرور زمان در جلسه فقهای شورای نگهبان مطرح و مورد بحث و بررسی قرار گرفت و به نظر

اکثریت فقهای شورا مواد مزبور که مقرر می‌دارد پس از گذشتن مدتی (۱۰ سال، ۲۰ سال، ۳ سال و یک سال و غیره) دعوی در دادگاه شنیده نمی‌شود مخالف با موازین شرع تشخیص داده شد^{۱۱} و عدم ذکر مقررات مرور زمان در قانون آیین دادرسی مدنی جدید شاید در ابتدا به نظر رسد که مقررات مرور زمان در ق.ت من جمله مواد ۳۱۸ و ۳۱۹ ق.ت نیز نسخ ضمنی شده‌اند و به نظر برخی نیز قاعدتا با توجه به نظریه شورای نگهبان مرور زمان‌های قانون تجارت نیز نسخ ضمنی شده‌اند^{۱۲} البته همین عده در ادامه بیان نموده‌اند که از باب مصلحت، دکترین و رویه قضایی مدافع این قواعد بوده و حتی الامکان در اجرای آن کوشیده‌اند.^۱

برخی دیگر از حقوقدانان تجارت معتقد به عدم نسخ مواد ۳۱۸ و ۳۱۹ بوده و معتقدند که نظریه شورای محترم نگهبان نمی‌تواند نسخ مواد مزبور باشد لذا ایراد مرور زمان موضوع قانون تجارت باید در دادگاه‌ها مورد توجه قرار گیرد^۲ و این نظر صائب بوده و بایستی ما نیز با نظر آن دسته از حقوقدانانی که معتقد به بقای مقررات مرور زمان در قانون تجارت می‌باشند، هم داستان شویم.

بنابراین می‌توان گفت که مقررات مرور زمان در فصل چهارم باب چهارم قانون تجارت تحت عنوان «در مرور زمان» طی مواد ۳۱۸ و تبصره آن و ۳۱۹ و تبصره آن بیان شده است و این مقررات فقط در خصوص مدیون اصلی چک یعنی صادرکننده چک و ضامن وی حکومت دارد.

گفتار دوم: محال علیه

اصولاً در چک مطابق ماده ۳۱۵ ق.ت مطالبه در تاریخ صدور چک از محال علیه به عمل می‌آید و محال علیه اصولاً مسئولیتی در برابر دارنده ندارد و فقط در یک حالت استثنایی محال علیه در برابر دارنده مسئولیت دارد و آن حالتی است که وجه چک به سببی که مربوط به محال علیه است از بین برود که در این صورت طبق قسمت اخیر ماده ۳۱۵ ق.ت اصولاً محال علیه مدیون اصلی محسوب شده و همانند صادرکننده چک مسئولیت دارد و موعد اقامه دعوا علیه وی همانند مواعد اقامه دعوا علیه صادرکننده است. (مواد ۳۱۸ و ۳۱۹)

گفتار سوم: ظهرنویس

مواعد اقامه دعوا علیه ظهرنویس همان مواعدی است که در خصوص ظهرنویس برات و سفته گفته شد (مواعد یک سال و دو سال مندرج در مواد ۲۸۶ و ۲۸۷ ق.ت)

گفتار چهارم: ضامن خاص

مواعد قانونی دعوی جهت مراجعه به ضامن خاص همان مواعدی است که در خصوص ضامن خاص برات گیر و متعهد سفته گفته شد (مواد ۲۸۶ و ۲۸۷ و ۳۱۸ و ۳۱۹ ق.ت حسب مورد) و اگر نامبرده ضامن خاص صادرکننده چک باشد، موعد اقامه دعوی همان مواعد مندرج در مواد ۳۱۸ و ۳۱۹ ق.ت می‌باشد و اگر نامبرده ضامن ظهرنویس چک باشد، موعد اقامه دعوی مواعد مندرج در مواد ۲۸۶ و ۲۸۷ ق.ت می‌باشد.

۱. قربانی، فرج اله، مجموعه کامل قوانین و مقررات آیین دادرسی مدنی، چاپ سوم، ۱۳۷۵، انتشارات فردوسی، زیرنویس ص ۱۶۸

۲. صقری، پیشین، ص ۳۱۴

۱. همان، ص ۳۱۴

۲. اسکینی ربیعا، حقوق تجارت (برات، سفته، قبض انبار، اسناد در وجه حامل و چک)، انتشارات سمت، چاپ دوم، تألیف ۱۳۷۴، ص ۱۶۱.

مبحث چهارم: مواعد قانونی اقامه دعوا در کنوانسیون‌های ژنو

گفتار اول: برات و سفته

در خصوص مواعد قانونی اقامه دعوا علیه امضاکنندگان برات کنوانسیون ژنو مصوب ۱۹۳۰ مطالبی بیان شده است. ماده ۷۰ در خصوص مواعد اقامه دعوا در برات می‌باشد و طبق ۷۷ کنوانسیون ژنو ماده ۷۰ در خصوص سفته نیز لازم‌الرعايه است.

طبق پاراگراف اول ماده ۷۰ کنوانسیون ژنو مهلت اقامه دعوا علیه برات گیر قبول کننده سه سال از تاریخ سررسید می‌باشد. «کلیه‌ی حق رجوع‌های ناشی از برات نسبت به قبول کننده پس از گذشت سه سال از تاریخ سررسید ساقط می‌شود»^{۱۳}.

در حالی که مواعد اقامه دعوا جهت مراجعه به ظهرونیسان و برات دهنده یک سال می‌باشد و شروع مهلت یک ساله از تاریخ تنظیم اعتراض نامه در مهلت مقرر یا از تاریخ سررسید در مورد قید «بازگشت بدون هزینه» می‌باشد. (ماده ۷۰ کنوانسیون ژنو)

مهلت اقامه دعوی در حالی که ظهرونیسان وجه سند را پرداخت نمایند و دارنده سند شوند شش ماه می‌باشد و مبدأ شروع مهلت شش ماهه از تاریخ روزی است که ظهرونیس مبلغ سند را تأدیه نموده یا روزی که علیه او اقامه دعوا شده است می‌باشد. (ماده ۷۰ کنوانسیون ژنو)

گفتار دوم: چک

در خصوص مواعد قانونی اقامه دعوا در چک در کنوانسیون ژنو مصوب ۱۹۳۱ بایستی گفت که طبق ماده ۵۲ کنوانسیون مزبور مهلت اقامه دعوا علیه ظهرونیسان و صادرکننده و دیگر مسئولان چک شش ماه است و مبدأ شروع مهلت شش ماهه از تاریخ انقضای مهلت ارایه‌سند مندرج در ماده ۲۹ خواهد بود.

در صورتی که وجه سند توسط یکی از مسئولان پرداخت شود مهلت اقامه دعوا توسط نامبرده علیه مسئولین شش ماه خواهد بود و مبدأ شروع مهلت روزی است که مسئول پرداخت چک را تأدیه نموده یا روزی که به وی مراجعه شده است.^۱

ماده ۵۲ کنوانسیون ژنو در خصوص چک مقرر می‌دارد: «دعای مبتنی بر حق رجوع دارنده علیه ظهرونیسان، صادرکننده و دیگر مسئولان چک پس از گذشت شش ماه از تاریخ انقضای مهلت ارایه سند، مشمول مرور زمان خواهد بود.»

فصل دوم: آثار مطالبه، وخواست و اقامه دعوا در خارج از مواعد قانونی در حقوق ایران و

کنوانسیون‌های ژنو

در این فصل به طور مفصل آثار مطالبه، وخواست و اقامه دعوا در خارج از مواعد قانونی در حقوق ایران و کنوانسیون‌های ژنو در خصوص برات و سفته و چک را در دو بخش مجزا مورد بررسی قرار خواهیم داد.

۱. اسکینی، مجله حقوقی، شماره ۱۲، ص ۳۰۵.

۱. اسکینی، مجله حقوقی، شماره ۱۳، ص ۳۸۶.

بخش اول: آثار مطالبه، واخواست و اقامه دعوا در خارج از مواعد قانونی در حقوق ایران

در واقع مسأله‌ی اصلی در این قسمت این است که اگر مطالبه سند تجاری اعم از عادی یا رسمی یا هر دو و اقامه دعوا در خارج از مواعد قانونی انجام گیرد چه آثاری بر مسئولیت امضاکنندگان و دارنده سند دارد و این امر طی سه گفتار مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

در صورتی که دارنده در مواعد قانونی وجه برات را مطالبه نموده (مواد ۲۷۹ و ۲۸۰ ق.ت) و در مواعد قانونی علیه امضا کنندگان سند اقامه دعوا نماید (مواد ۲۸۶ و ۲۸۷ و ۲۸۸ و ۳۱۸ و ۳۱۹) حق مراجعه به تمامی امضاکنندگان را به صورت تضامنی دارا می‌باشد و این حق مراجعه در مواد ۲۴۹ و ۲۸۶ و ۲۸۷ و ۲۸۸ و ۳۱۸ و ۳۱۹ مورد تصریح قرار گرفته است. لذا در صورت رعایت مواعد مطالبه (عادی و رسمی) و مواعد اقامه دعوا، کلیه امضا کنندگان در برابر دارنده سند مسئولیت تضامنی دارند. و این امر مورد قبول اکثر حقوقدانان کشورمان نیز قرار گرفته و معتقدند که در صورتی که دارنده در موعد مقرر اعتراض نموده و در ظرف مدت معین اقامه دعوا نماید حق مراجعه به تمامی امضا کنندگان را به صورت تضامنی دارا می‌باشد.^۴

مبحث اول: برات

در اسناد تجاری امضا کنندگان و مسئولین به دو گروه متفاوت تقسیم می‌شوند، گروه اول: مدیون اصلی اسناد تجاری که در برات، برات گیری که برات را قبول نموده یا برات دهنده‌ای که براتش قبول نشده، مدیون اصلی برات محسوب می‌شوند و از آنجا که ضامن آن‌ها نیز همانند مضمون عنه مسئولیت دارند لذا مسئولیت ضامن آن‌ها نیز همانند مدیون اصلی است. گروه دوم: امضاءکنندگانی که صرفاً ضامن محسوب می‌شوند و مدیون اصلی نیستند لذا این دو گروه به صورت مجزا مورد بررسی قرار می‌گیرند.

گفتار اول: مدیون اصلی و ضامن او

ابتدا درخصوص برات دهنده‌ای که براتش قبول نشده بایستی گفت که در این صورت مدیون اصلی برات برات دهنده است. از سوی دیگر اگر برات دهنده وجه برات را به محال علیه نرسانیده باشد و در واقع برات سازشی باشد در این صورت برات دهنده مدیون اصلی است حتی اگر برات گیر برات را قبول نیز نموده باشد و از آنجا که برای مراجعه به مدیون اصلی نیازی به واخواست و اقامه دعوی طبق مواد ۲۸۰ و ۲۸۶ و ۲۸۷ نیست لذا در این حالت نیز دارنده در هر صورت حق مراجعه به برات دهنده را خواهند داشت اعم از این که تشریفات مقرر (واخواست و اقامه دعوی در موعد مقرر) را رعایت نموده یا ننموده باشد (مفهوم مخالف ۲۷۴ و ۲۹۰ ق.ت) و در این حالت اگر برات دهنده وجه سند را به دارنده پرداخت نماید، حق مراجعه به هیچ مسئولی را نخواهد داشت چون خود مدیون واقعی است.

درخصوص برات گیر یا محال علیه اگر برات را قبول ننماید و نکول نماید اصولاً هیچ گونه مسئولیتی در برابر

۱. اعظمی زنگنه، عبدالحمید، حقوق بازرگانی (به اهتمام دکتر سهراب امینیان) چاپ چهارم، سال ۱۳۵۱، ص ۲۴۹. خلعتبری، امیراسلان خان، حقوق تجارت، مطبوعه اطلاعات، سال ۱۳۱۲، صص ۳۴۸ و ۳۴۹

دارنده سند نداشته و ندارد ولی اگر برات را قبول نماید، حق نکول بعدی را نداشته (ماده ۲۳۱) و ملزم است در سر وعده وجه برات را پرداخت نماید (ماده ۲۳۰) در مقررات قانون تجارت برای مراجعه دارنده به برات گیر قبول کننده تشریفات مقرر نشده است و نیازی به واخواست و اقامه دعوی در مهلت‌های مقرر در مواد ۲۸۶ و ۲۸۷ نیست و تنها محدودیت در مراجعه به برات گیر مقررات مرور زمان در مواد ۳۱۸ و ۳۱۹ ق.ت. است، مراتب فوق در صادر کننده سفته نیز طبق ماده ۳۰۹ عیناً لازم‌الرعایه است و در خصوص چک نیز رعایت مهلت‌های مواد ۲۸۶ و ۲۸۷ در خصوص صادر کننده چک نیز لازم و ضروری نیست.^{۱۵}

به عقیده برخی متعاقب حصول مرور زمان ۵ ساله مندرج در ماده ۳۱۸ ق.ت، دعوی دارنده دیگر به موجب برات پذیرفته نیست بلکه تابع قواعد عام است و فقط در صورتی می‌تواند از یکی از مسئولین مطالبه کند که او به ضرر دارنده بلاجهت دارا شده باشد این دعوی نیز به موجب ماده ۳۱۹ تابع مقررات راجع به مرور زمان اموال منقوله است ولی چون این مرور زمان به موجب نظریه شورای نگهبان غیرشرعی تلقی شده است لذا چنین دعوایی هرگز مشمول مرور زمان نمی‌شود.^{۱۶}

لذا واضح و بدیهی است که برای مراجعه به مدیون اصلی و ضامن او در برات رعایت مواعد مطالبه و اقامه دعوا مندرج در مواد ۲۷۹-۲۸۰-۲۸۶-۲۸۷-۲۸۸ ق.ت لازم و ضروری نیست و صرفاً دارنده بایستی مواعد مندرج در مواد ۳۱۸ و ۳۱۹ ق.ت را رعایت نماید و در صورتی که در مواعد قانونی مندرج در مواد ۳۱۸ و ۳۱۹ علیه مدیون اصلی اقامه دعوا ننماید، حق مراجعه به مدیون اصلی و ضامن او نیز ساقط می‌شود. البته بدیهی است که در صورتی که در طی مرور زمان مندرج در ماده ۳۱۸ ق.ت (پنج سال) علیه مدیون اصلی و ضامن او اقامه دعوا نشود، اقامه دعوا علیه ضامن دیگر امکانپذیر نبوده و فقط صرفاً به کسی که از وجه سند استفاده بلاجهت نموده می‌توان طبق ماده ۳۱۹ ق.ت مراجعه نمود.

غیر از عدم نیاز به واخواست جهت مراجعه به برات گیر و صادر کننده سفته، نیازی به رعایت مواعد مندرج در مواد ۲۸۶ و ۲۸۷ نمی‌باشد و از مفهوم رای وحدت رویه ۵۹۷ مورخه ۷۴/۲/۱۲ و قسمت اخیر ماده ۲۹۰ و مفهوم مخالف مواد ۲۸۶ الی ۲۹۰ و همچنین منطوق ماده ۲۹۱ میتوان به این نتیجه رسید که برای مراجعه به مدیون اصلی نیازی به رعایت مواعد اقامه ی دعوی مندرج در مواد ۲۸۶ و ۲۸۷ نیست.

گفتار دوم: ضامنین به معنای عام

در اسناد تجاری غیر از مدیون اصلی بقیه ضامن محسوب می‌شوند مانند ظهرنویسان - ضامن به معنای خاص - برات دهنده.

درخصوص اثر مطالبه دعوا خارج از موعد مقرر بایستی گفت که طبق نظر دکتر فخاری از آنجایی که مطابق ماده ۲۸۰ ق.ت دارنده برات یا سفته‌ای که با عدم پرداخت روبرو شده باشد باید ظرف مدت ۱۰ روز از تاریخ سر رسید، اقدام به واخواست عدم تادیه نماید در عمل اگر دارنده سند ظرف مدت مقرر جهت واخواست، سند را برای مطالبه وجه آن به متعهد ارایه کند، مشکلی برای وی بوجود نخواهد آمد.^{۱۷}

۱. حسن زاده، حقوق تجارت، پیشین، ص ۱۹۸.

۲. اسکینی، ربیعا، حقوق تجارت تطبیقی، چاپ اول، مهر ۱۳۷۳، انتشارات مجد، صص ۱۵۷-۱۵۸.

۱. فخاری، پیشین، ص ۶۱.

در جواب به سوال فوق بایستی گفت عدم رعایت تکلیف مقرر در ماده ۲۷۹ ق.ت (مطالبه در سر وعده) همانند تکالیف مقرر در مواد ۲۸۴ و ۲۸۵ ق.ت نمی‌تواند مسقط حق رجوع دارنده به مسئولین تضامنی باشد. چون اولاً: اگر دارنده در موعد مقرر در ماده ۲۸۰ مبادرت به اعتراض عدم تادیه نماید در واقع وجه برات را به طور رسمی مطالبه نموده است و لذا این تکلیف انجام شده محسوب است و برات گیر پس از ابلاغ اعتراض نامه میتواند وجه برات را پرداخت نماید ثانیاً: در مواد ۲۴۹ و ۲۸۶ الی ۲۹۱ برای مراجعه به برات دهنده و ظهرنویسها غیر از اعتراض عدم تادیه و اقامه دعوی در مهلت‌های مقرر شرط دیگری (مطالبه در سر وعده طبق ماده ۲۷۹ ق.ت) مقرر نشده است. ثالثاً: مطالبه وجه سند طبق ماده ۲۷۹ فقط وظیفه دارنده نیست بلکه برات گیر قبول کننده نیز طبق ماده ۲۳۰ قانون تجارت ملزم است وجه آن را سر وعده تادیه نماید. لذا به نظر می‌رسد که باتوجه به تکلیف برات گیر به پرداخت وجه برات در سر وعده، عدم مطالبه دارنده مسقط حق مراجعه به امضاءکنندگان سند نباشد^{۱۸}. بنابراین بایستی گفت که وقتی دارنده در سر وعده اعتراض عدم تادیه مینماید اصل بر این است که دارنده قبل از آن در سر وعده وجه برات را مطالبه نیز نموده است مگر این که خلاف آن ثابت شود حتی در صورت عدم مطالبه در سر وعده، حق مراجعه به مسئولین تضامنی باقی است. این مقررات عیناً در مورد سفته نیز صادق است و در چک نیز صرف اخذ گواهی عدم پرداخت در ظرف مواعد مندرج در مواد ۳۱۵ و ۳۱۷ ق.ت برای مراجعه به مسئولین چک کفایت می‌نماید و حتی ماده ۲۷۹ ق.ت در چک حکومت ندارد، موارد فوق عیناً در خصوص مسئولیت ظهر نویسان و سایر مسئولین تضامنی نیز جاری است.

هر چند گفتیم که عدم رعایت ماده ۲۷۹ مسقط حق رجوع به مسئولین تضامنی نیست ولی انجام یا عدم انجام این تکلیف بدون آثار قانونی نیست و اثر آن این است که اگر ثابت شود که دارنده بدون مطالبه در سر وعده و علیرغم آمادگی برات گیر برای پرداخت مبادرت به واخواست نموده است اولاً هزینه‌های واخواست از طرف دارنده قابل مطالبه نیست ثانیاً دارنده نمیتواند در فاصله بین ثبت واخواست و ابلاغ واخواست از مسئولین تضامنی خسارت تاخیر تادیه در خواست نماید. مگر این که برات گیر همچنان قادر به پرداخت وجه سند نباشد.

همچنانکه در بحث اعتراض عدم تادیه نیز گفتیم در صورت عدم اعتراض یا اعتراض خارج از موعد دارنده اغلب امتیازات اسناد تجاری از جمله مسئولیت تضامنی امضاءکنندگان و گرفتن تامین خواسته بدون تودیع خسارات احتمالی و امتیازات مقرر در مواد ۱۱۰ و ۱۴۵ قانون آیین دادرسی مدنی جهت مراجعه به مسئولین تضامنی (غیر از مدیون اصلی) از بین میرود و سند مزبور با سند ذمه مدنی فرق چندانی نخواهد داشت.

در خصوص عدم رعایت مهلت‌های اقامه دعوی مندرج در مواد ۲۸۶ و ۲۸۷ و ۲۸۸ ق.ت بایستی گفت که ضمانت اجرای عدم اقامه دعوی در مواعد مقرر در مواد ۲۸۶ و ۲۸۷ در مواد ۲۸۹ و ۲۹۰ بیان شده است. طبق ماده ۲۸۹ اگر دارنده در مواعد مقرر اقامه دعوی ننماید دعوی دارنده بر ظهر نویس‌ها در محکمه پذیرفته نخواهد شد و طبق ماده ۲۹۰ ق.ت در صورت عدم اقامه دعوی در موعد مقرر، دعوی دارنده بر علیه برات دهنده‌ایی که وجه برات را در سر وعده به محال علیه رسانیده است پذیرفته نخواهد شد.

ماده ۲۸۹: «پس از انقضا مواعد مقرر در مواد فوق دعوی دارنده برات بر ظهر نویس‌ها و همچنین دعوی هر یک از ظهر نویس‌ها بر ید سابق خود در محکمه پذیرفته نخواهد شد».

ماده ۲۹۰: (پس از انقضا مواعد فوق دعوی دارنده و ظهر نویس‌های برات بر علیه برات دهنده نیز پذیرفته

نمی‌شود مشروط بر این که برات دهنده ثابت نماید در سر وعده وجه برات را به محال علیه رسانیده و در اینصورت دارنده برات فقط حق مراجعه به محال علیه را خواهد داشت).

بنابراین در صورتی که برات در مواعد قانونی و اخواست نگردد (ماده ۲۸۰) و در صورت و اخواست در موعده مقرر در مواد قانونی اقامه دعوا صورت نگیرد (مواد ۲۸۶ و ۲۸۷ و ۲۸۸) حق مراجعه به برات دهنده، ظهرنویسان و ضامین آنها ساقط می‌شود و رأی وحدت رویه شماره ۵۹۷ مورخه ۷۴/۲/۱۲ و مواد ۲۸۹ و ۲۹۰ نیز بر این امر صحه می‌گذارد. البته این نتیجه مورد قبول اکثر حقوقدانان می‌باشد و معتقدند که اگر دارنده برات پس از انقضای مواعد مذکور در مواد ۲۸۰ و ۲۸۶ و ۲۸۷ ق.ت مبادرت به طرح دعوی نماید دعوی دارنده علیه ظهرنویسان و برات دهنده‌ای که ثابت کند وجه برات را به محال علیه رسانیده است پذیرفته نخواهد شد.^{۱۹}

هرچند ما گفتیم که در صورت عدم اعتراض عدم تادیه و اقامه دعوی در موعده مقرر حق مراجعه به ظهر نویس و برات دهنده‌ای که وجه برات را به محال علیه رسانیده است از بین می‌ود ولی این امر به شرطی است که برات دهنده یا هر یک از ظهر نویس‌ها به طریق محاسبه یا عنوان دیگر وجهی را که برای تادیه برات به محال علیه رسانیده است مسترد ننماید و الا در صورت استرداد وجه مزبور چون طبق ماده ۲۹۱ ق.ت دارنده بر خلاف مقررات مواد ۲۸۹ و ۲۹۰ حق خواهند داشت علیه دریافت کننده وجه اقامه دعوی نماید.

به نظر می‌رسد که طبق ماده ۲۹۱ ق.ت اصل بر این است که برات دهنده قبلاً وجه برات را به محال علیه رسانیده است ولی بعداً ممکن است این وجه به خود برات دهنده به طریق محاسبه یا عنوان دیگر مسترد شده باشد و از سوی دیگر از ماده ۲۹۱ برمی‌آید که اصولاً پس از انقضای مواعد اعتراض و اقامه دعوا حق مراجعه به مسئولین تضامنی (غیر از مدیون اصلی) نیست و فقط در یک حالت استثنایی می‌شود به ضامین مراجعه نمود و آن حالتی است که ضامین به علت پرداخت وجه توسط مدیون اصلی به آنها، خود مدیون اصلی شوند که در این حالت از آنجاکه حق مراجعه به مدیون اصلی منوط به رعایت مواعد اعتراض و اقامه دعوی در مواد ۲۸۰ و ۲۸۶ و ۲۸۸ نیست لذا در این راستا در ماده ۲۹۱ به دارنده حق مراجعه به اشخاص مزبور اعطا شده است مثل این که صادرکننده سفته به علت عدم مراجعه و اعتراض و اقامه دعوی دارنده سفته، وجه سفته را به ظهرنویس اول پرداخت نماید که در این صورت ظهرنویس اول، مدیون اصلی شده لذا حق مراجعه به وی علی‌رغم انقضای مواعد اعتراض و اقامه دعوی امکان پذیر است.

مبحث دوم: سفته

گفتار اول: مدیون اصلی و ضامن وی

در سفته صادرکننده سفته مدیون اصلی می‌باشد و وضعیت وی همانند برات گیری است که برات را قبول نموده است و تمامی مطالبی که درخصوص برات گیر گفته شد، عیناً در اینجا نیز صادق است. چون طبق مواد ۳۰۹ ق.ت تمامی مقررات برات از مبحث چهارم الی آخر در سفته نیز لازم‌الرعایه است و ضامن صادرکننده نیز همانند متعهد سفته می‌باشد لذا حتی در صورتی که در موعده مقرر و اخواست به عمل نیامده (ماده ۲۸۰) و اقامه دعوا نشده باشد (مواد ۲۸۶ و ۲۸۷) باز هم حق مراجعه به صادرکننده سفته و ضامن وی می‌باشد مگر این که دارنده در ظرف مواعد قانونی مندرج در مواد ۳۱۸ و ۳۱۹ ق.ت اقامه دعوا ننماید که در این صورت دیگر دعوی دارنده علیه مدیون اصلی و

۱. عرفانی، محمود، حقوق تجارت، جلد اول، چاپ پنجم، نشر جهاد دانشگاهی، ص ۲۳۳.

ضامن وی مسموع نخواهد بود.

گفتار دوم: ضامن به معنای عام

در سفته ظهرنویس و ضامن وی هر دو مسئولیت تضامنی دارند ولی شرط مراجعه به آنها و اخواست در موعد مقرر (ماده ۲۸۰) و اقامه دعوا در مواعد قانونی مندرج در مواد ۲۸۶ و ۲۸۷ ق.ت می باشد و إلا حق مراجعه به آنها ساقط خواهد شد (مواد ۳۰۹ و ۲۸۹ و ۲۹۰) و تمامی مطالبی که در برات گفته شد عیناً در سفته نیز حاکم است.

مبحث سوم: چک

گفتار اول: مدیون اصلی و ضامن وی

در چک اصولاً صادرکننده چک مدیون اصلی می باشد مگر این که وجه چک به سببی مربوط به محال علیه است از بین برود (قسمت اخیر ماده ۳۱۵) لذا در این حالت محال علیه مدیون اصلی است. برای مراجعه به مدیون اصلی و ضامن وی همانند برات گیر قبول کننده و صادرکننده سفته نیازی به رعایت مواعد قانونی برای مطالبه و گواهینامه عدم پرداخت در مواد ۳۱۵ و ۳۱۷ ق.ت و مواعد اقامه دعوی در مواد ۲۸۶ و ۲۸۷ نیست و صرفاً دارنده بایستی مواعد اقامه دعوا را در مواد ۳۱۸ و ۳۱۹ ق.ت رعایت نماید و إلا حق مراجعه دارنده به مدیون اصلی و ضامن وی ساقط می شود.

گفتار دوم: ضامنین به معنای عام

در چک ظهرنویس و ضامن وی در برابر دارنده مسئولیت تضامنی دارند ولی شرط برقراری مسئولیت تضامنی آنها اخذ گواهینامه عدم پرداخت در مواعد قانونی مندرج در مواد ۳۱۵ و ۳۱۷ و اقامه دعوی در مواعد مندرج در مواد ۲۸۶ و ۲۸۷ و ۲۸۸ ق.ت می باشد و در صورتی که نامبرده از انجام تکالیف فوق در موعد مقرر خودداری نماید طبق مواد ۲۸۹ و ۲۹۰ و ۳۱۴ حق مراجعه دارنده به ظهرنویسان و ضامن آنها ساقط خواهد شد.

بخش دوم: آثار مطالبه، اخواست و اقامه دعوا در خارج از مواعد قانونی در کنوانسیونهای

ژنو

مبحث اول: در کنوانسیون ژنو در خصوص برات و سفته

در خصوص اثر مطالبه خارج از موعد در برات و سفته در کنوانسیون ژنو مصوب ۱۹۳۰ بایستی گفت اگر دارنده برات و سفته را در مواعد قانونی مطالبه و اخواست ننماید (ماده ۴۴ کنوانسیون ژنو)، طبق ماده ۵۳ کنوانسیون ژنو حق مراجعه خود را علیه کلیه ی امضا کنندگان غیر از برات گیر قبول کننده از دست خواهد داد. بنابراین طبق ماده ۵۳ برای مراجعه به مدیون اصلی نیازی به رعایت مواعد مطالبه و اخواست نیست. ماده ۵۳ با عبارات ذیل مطالب فوق را مقرر می دارد:

«پس از انقضای مهلت های زمانی معین برای ارایه برات به رؤیت یا به وعده از رؤیت برای تنظیم اعتراض به جهت نکول یا عدم تأدیه برای ارایه برات جهت پرداخت در حالتی که واجد شرط «بازگشت بدون مخارج» می باشد، دارنده حق مراجعه خود علیه ظهرنویسان و برات دهنده و سایر اشخاص مسئول را به استثنا قبول کننده سند

از دست می‌دهد.

در صورت عدم ارایه برات جهت قبولی در محدوده زمانی شرط شده توسط برات‌دهنده، دارنده حق مراجعه خود را به جهت عدم تأدیه به‌علاوه به جهت عدم قبولی از دست می‌دهد مگر اینکه از عبارات شرط چنین استناد شود که مقصود برات‌دهنده فقط این بوده که خودش را از تضمین قبولی معاف نماید.

اگر شرط ارایه سند در مهلت زمانی معین جهت قبولی در ظهرنویسی گنجانده شود فقط ظهرنویس حق استناد به این شرط را خواهد داشت^{۲۰}»

درخصوص اثر اقامه دعوا در خارج از مواعد قانونی بایستی گفت که طبق ماده ۷۰ کنوانسیون ژنو قانونگذار مواعیدی را جهت مراجعه به مدیون اصلی و ضامنین پیش بینی نموده و طبق نص صریح ماده مذکور اگر اقامه دعوا خارج از مواعد مندرج در ماده مزبور صورت گیرد، حق مراجعه به مسئولین ساقط خواهد شد.

ماده ۷۰ کنوانسیون ژنو مقرر می‌دارد: «کلیه حق رجوع عای ناشی از برات نسبت به قبول کننده پس از گذشت سه سال از تاریخ سررسید ساقط می‌شود.

حق رجوع‌های دارنده علیه ظهرنویسان و برات کش پس از یک سال از تاریخ تنظیم اعتراض نامه در مهلت مقرر یا از تاریخ سررسید در مورد قید «بازگشت بدون هزینه» (در برات) سلب می‌گردد.

حق رجوع‌های پشت نویسان نسبت به یکدیگر و علیه برات کش بعد از گذشت شش ماه از تاریخ روزی که ظهرنویس مبلغ سند را تأدیه نموده یا روزی که علیه او اقامه دعوی شده است، ساقط می‌شود.

مبحث دوم: کنوانسیون ژنو درخصوص چک

درخصوص اثر مطالبه و اقامه دعوا در خارج از مواعد در کنوانسیون ژنو درخصوص چک مصوب ۱۹۳۱ بایستی گفت که اگر دارنده در ظرف مواعد قانونی مندرج در مواد ۲۹ و ۳۰ و ۳۱ و ۴۱ چک را مطالبه و واخواست ننماید، حق مراجعه علیه ظهرنویسان و صادرکننده از بین می‌رود و ماده ۴۰ بیانگر این امر است که شرط مراجعه به مسئولین چک مطالبه در مواعد قانونی است. اگر دارنده در مواعد قانونی مندرج در ماده ۵۲ کنوانسیون ژنو مبادرت به اقامه دعوا ننماید، دیگر حق اقامه دعوا علیه امضاکنندگان را از دست می‌دهد و دعوای وی مشمول مرور زمان خواهد گردید.

ماده ۵۲ مقرر می‌دارد: «دعاوی مبتنی بر حق رجوع دارنده علیه ظهرنویسان، صادرکننده و دیگر مسئولان چک پس از گذشت شش ماه از تاریخ انقضای مهلت ارایه سند، مشمول مرور زمان خواهد بود.»
«دعاوی مبتنی بر حق رجوع مسئولان مختلف پرداخت چک نسبت به یکدیگر پس از شش ماه از روزی که مسئول پرداخت چک را تأدیه نموده یا روزی که به وی مراجعه شده است، مشمول مرور زمان خواهد گردید.»

نتیجه گیری

در صورتی که مدیون اصلی از پرداخت وجه سند در سررسید خودداری نماید و در واقع مطالبه عادی منتهی به پرداخت وجه سند نشود، دارنده برای برخورداری از امتیازات اسناد تجاری و حفظ حق مراجعه خود به سایر امضاکنندگان به صورت تضامنی بایستی مطالبه رسمی را نیز انجام دهد که این مطالبه رسمی در برات و سفته طبق

ماده ۲۸۰ و ۳۰۹ ق.ت اعتراض عدم تأدیه یا واخواست نامیده می‌شود و در چک طبق مواد ۳۱۴ و ۳۱۵ و ۳۱۷ ق.ت و رأی وحدت رویه شماره ۵۳۶، واخواست ضرورت نداشته و گواهینامه عدم پرداخت جایگزین واخواست شده است. البته مطالبه رسمی یا همان واخواست عدم تأدیه طبق ماده ۴۴ کنوانسیون ژنو درخصوص برات و سفته نیز لازم و ضروری می‌باشد.

درخصوص موعد مطالبه رسمی برات و سفته بایستی گفت که موعد مطالبه در تمامی برات‌ها و سفته‌ها طبق ماده ۲۸۰ ق.ت ده روز از تاریخ سررسید است و روز وعده جزء مدت ده روز محسوب نبوده و روز اقدام جزء مدت ده روز حساب می‌شود البته باتوجه به وضعیت خاص برات به رؤیت و سفته عندالمطالبه بایستی گفت که دارنده در این نوع برات و سفته از تاریخ صدور آن‌ها تا یک سال و ده روز حق مطالبه و واخواست دارد و در ماده ۴۴ کنوانسیون ژنو مهلت اعتراض عدم تأدیه در برات به سررسید روز معین یا به وعده از تاریخ صدور یا به وعده از تاریخ رؤیت حداکثر دو روز غیر تعطیل از تاریخ سررسید می‌باشد و این مواعد طبق ماده ۷۶ کنوانسیون ژنو در سفته نیز لازم‌الرعايه است.

درخصوص چک از آنجا که وضعیت خاصی دارا می‌باشد بنابراین موعد مطالبه عادی و رسمی طبق مواد ۳۱۵ و ۳۱۷ ق.ت و ۱۵ و ۴۵ روز و چهار ماه از تاریخ صدور مندرج در متن چک می‌باشد اعم از این که چک وعده دار یا بی وعده باشد البته در صورتی که چک در محل صدور نیز قابل پرداخت باشد موعد مطالبه در هر صورت ۱۵ روز می‌باشد که این امر درخصوص چک‌های آنلاین مصداق دارد و طبق ماده ۲۹ کنوانسیون ژنو درخصوص چک، موعد مطالبه ۸ روز و ۲۰ روز و ۷۰ روز می‌باشد.

درخصوص مواعد قانونی اقامه دعوا در برات بایستی گفت موعد اقامه دعوا علیه برات دهنده در حالتی که دارای محل است (در واقع برات دهنده مدیون اصلی محسوب نبوده و صرفاً ضامن است) طبق مواد ۲۸۶ و ۲۸۷ ق.ت بر حسب مورد یک سال یا دو سال از تاریخ اعتراض عدم تأدیه است و درحالتی که برات دارای محل نمی‌باشد و در واقع در این حالت برات دهنده مدیون اصلی محسوب خواهد شد، طبق مفهوم مخالف مواد ۲۷۴ و ۲۹۰ ق.ت موعد مطالبه مندرج در مواد ۲۸۶ و ۲۸۷ ق.ت درخصوص برات دهنده مزبور حاکم نبوده و صرفاً مواعد مندرج در مواد ۳۱۸ و ۳۱۹ ق.ت (مواعد مرور زمان ۵ سال و ۱۰ سال) حاکم است.

درخصوص مواعد اقامه دعوا در برات علیه ظهرنویس بایستی گفت که مواعد اقامه همان مواعد مندرج در مواد ۲۸۶ و ۲۸۷ ق.ت می‌باشد و در صورتی که خود ظهرنویس وجه سند را پرداخت نماید طبق ماده ۲۸۸ ق.ت نامبرده نیز جهت مراجعه به ایادی قبلی خود بایستی ظرف مواعد مندرج در مواد ۲۸۶ و ۲۸۷ ق.ت اقامه دعوا نماید.

درخصوص مهلت اقامه دعوا علیه ضامن خاص در برات بایستی گفت که موعد اقامه دعوا علیه نامبرده همانند مضمون عه وی می‌باشد و اگر ضامن خاص از مدیون اصلی ضمانت نماید، موعد اقامه دعوا علیه نامبرده مواعد ۵ سال و ۱۰ سال مندرج در مواد ۳۱۸ و ۳۱۹ ق.ت می‌باشد و رأی وحدت رویه شماره ۵۹۷ مورخه ۷۴/۳/۱۲ بر این امر صحه می‌گذارد و در صورتی که ضامن خاص، ضامن سایر امضا کنندگان باشد (همانند برات دهنده و ظهرنویسان) موعد اقامه علیه وی یک سال یا دو سال بر حسب مورد از تاریخ اعتراض می‌باشد. (مواد ۲۸۶ و ۲۸۷ ق.ت)

درخصوص موعد اقامه دعوا درخصوص برات گیری که برات را قبول نموده بایستی گفت که نامبرده مدیون اصلی بوده و برای مراجعه به مدیون اصلی نیازی به رعایت مواعد مطالبه و واخواست و اقامه دعوی در مواد ۲۷۹ و

۲۸۰ و ۲۸۶ و ۲۸۷ ق.ت نمی‌باشد بلکه صرفاً بایستی مواعد اقامه در ماده ۳۱۸ ق.ت (پنج سال از تاریخ اعتراض) و ماده ۳۱۹ ق.ت (ده سال) را رعایت نماید و رأی وحدت رویه شماره ۵۹۷ مورخه ۷۴/۲/۱۲ نیز مؤید این ادعا است. تمامی مواعیدی که در خصوص اقامه دعوا در برات گفته شد طبق ماده ۳۰۹ ق.ت در خصوص مسوولین سفته نیز حاکم است. لذا اقامه دعوا علیه صادرکننده سفته و ضامن وی در مواعد مندرج در ۳۱۸ و ۳۱۹ ق.ت و سایر امضاءکنندگان سفته مواعد مندرج در مواد ۲۸۶ و ۲۸۷ و ۲۸۸ ق.ت می‌باشد.

مواعد اقامه دعوا در برات طبق ماده ۳۱۴ ق.ت در خصوص چک نیز لازم‌الرعایه است لذا موعد اقامه دعوا علیه صادرکننده و ضامن وی همان مواعد مندرج در مواد ۳۱۸ و ۳۱۹ ق.ت است و مواعد اقامه دعوا علیه سایر امضاءکنندگان همان مواعد مندرج در مواد ۲۸۶ و ۲۸۷ و ۲۸۸ می‌باشد البته در چک اگر طبق ماده ۳۱۵ ق.ت محال علیه مسوولیت داشته باشد، از آنجاکه در این حالت مدیون اصلی تلقی می‌شود لذا موعد اقامه دعوی علیه وی همانند صادرکننده چک است (مواد ۳۱۸ و ۳۱۹ ق.ت)

مواعد اقامه دعوا در برات و سفته در کنوانسیون ژنو طبق مواد ۷۰ و ۷۷ کنوانسیون ژنو تعیین شده است که بر حسب مورد سه سال در خصوص مراجعه به برات گیر قبول کننده، یک سال جهت مراجعه به برات دهنده و ظهرنویسان و در حالتی که ظهرنویس وجه سند را پرداخت نماید، مهلت مراجعه ظهرنویس به ایادی ماقبل خود شش ماه می‌باشد.

در خصوص موعد اقامه دعوا در خصوص چک در کنوانسیون ژنو، ماده ۵۲ آن تعیین تکلیف نموده و مهلت اقامه دعوا جهت مراجعه به کلیه امضاءکنندگان شش ماه است و مبدأ شروع مهلت شش ماهه فوق از تاریخ انقضای مهلت ارایه سند مندرج در ماده ۲۹ می‌باشد.

برای مراجعه به مدیون اصلی در برات و سفته و چک و ضامن آنها طبق مفهوم مخالف ماده ۲۷۴ و مفهوم مخالف مواد ۲۸۶ الی ۲۹۰ ق.ت و رأی وحدت رویه شماره ۵۹۷ مورخه ۷۴/۲/۱۲ و منطوق ماده ۲۹۱ ق.ت، نیازی به واخواست و رعایت مواعد قانونی اقامه دعوا مندرج در مواد ۲۸۶ و ۲۸۷ ق.ت نمی‌باشد می‌توان حتی بدون واخواست در برات و سفته نیز علیه مدیون اصلی و ضامن وی اقامه دعوی نمود و مفهوم ماده ۳۱۸ ق.ت و سایر مواد قانونی نیز بر این امر صحه می‌گذارد.

ولی برای مراجعه به ضامنین به معنای عام (غیر از مدیون اصلی و ضامن وی) اولاً: بایستی اعتراض و واخواست در مواعد قانونی انجام گیرد چون در مواد ۲۴۹ و ۲۸۰ و ۲۸۲ و ۲۸۶ و ۲۸۷ ق.ت شرط مسوولیت تضامنی برات دهنده و ظهرنویسان و ضامن آنها و اقامه دعوا علیه آنها، اعتراض عدم تأدیه در موعد مقرر است لذا در صورت عدم اعتراض و اعتراض خارج از موعد تمامی امتیازات اسناد تجاری از بین می‌رود و سند مزبور با سند ذمه مدنی فرق چندانی نخواهد داشت. البته اثبات نمودیم که عدم مطالبه عادی در موعد مقرر مسقط حق مراجعه به مسوولین نمی‌باشد. ثانیاً: در صورت عدم رعایت مهلت‌های اقامه دعوا در مواد ۲۸۶ و ۲۸۷ و ۲۸۸ ق.ت، دعوی دارنده علیه ظهرنویس‌ها و برات دهنده و ضامن آنها نیز در محکمه پذیرفته نخواهد شد و مواد ۲۸۹ و ۲۹۰ ق.ت بر این امر صحه می‌گذارد و البته تمامی مطالبی که در خصوص برات بیان می‌شود عیناً طبق مواد ۳۰۹ و ۳۱۴ ق.ت به خصوص مسوولین سفته و چک نیز لازم‌الرعایه است.

در پایان در خصوص اثر عدم رعایت مواعد قانونی مطالبه رسمی و اقامه دعوا در کنوانسیون‌های ژنو بایستی گفت که همانند حقوق ایران، عدم رعایت مواعد قانونی مطالبه و اقامه دعوا یا هردو در کنوانسیون‌های ژنو حقوق دارنده

را درخصوص مراجعه به مسوولین تضامنی از بین می‌برد و دارنده فقط حق مراجعه به مدیون اصلی و ضامن او را خواهد داشت. در این راستا در برات و سفته اگر دارنده طبق ماده ۴۴ کنوانسیون ژنو وجه برات و سفته را در مواعد قانونی مطالبه و واخواست ننماید طبق ماده ۵۳ کنوانسیون، دارنده حق مراجعه خود را علیه کلیه امضا کنندگان به غیر از برات گیر قبول کننده از دست خواهد داد و طبق ماده ۷۰ کنوانسیون در صورتی که دارنده مواعد قانونی مندرج در ماده مزبور را جهت اقامه دعوا رعایت ننماید حق مراجعه به تمامی امضاء کنندگان را از دست می‌دهد. درخصوص چک در کنوانسیون ژنو نیز وضعیت همانند برات و سفته است و اگر دارنده چک در ظرف مواعد قانونی مندرج در مواد ۲۹ و ۳۰ و ۳۱ و ۴۱ وجه چک را مطالبه و واخواست ننماید حق مراجعه دارنده چک علیه ظهرنویسان و صادرکننده از بین خواهد رفت. (ماده ۴۰ کنوانسیون ژنو) و طبق ماده ۵۲ کنوانسیون ژنو اگر دارنده چک در ظرف مواعد قانونی مندرج در ماده ۵۲ اقامه دعوا ننماید، حق اقامه دعوا علیه امضا کنندگان ساقط گردیده و دعوای وی مشمول مرور زمان خواهد گردید.

فهرست منابع

۱. اسکینی ربیعا، حقوق تجارت (برات، سفته، قبض انبار، اسناد در وجه حامل و چک)، انتشارات سمت، چاپ دوم، تألیف ۱۳۷۴.
۲. اسکینی، ربیعا، حقوق تجارت تطبیقی، چاپ اول، مهر ۱۳۷۳، انتشارات مجد.
۳. اسکینی، ربیعا، مجله حقوقی دفتر خدمات حقوقی بین المللی، شماره ۱۲.
۴. اسکینی، ربیعا، مجله حقوقی دفتر خدمات حقوقی بین المللی، شماره ۱۳.
۵. اعظمی‌زنگنه، عبدالحمید، حقوق بازرگانی (به اهتمام دکتر سهراب امینیان) چاپ چهارم، سال ۱۳۵۱.
۶. بانکداری داخلی - ۱ (تجهیز منابع)، اداره کل آموزش بانک ملی ایران، چاپ ۱۲، اردیبهشت ماه ۹۰.
۷. بهرامی، بهرام، حقوق تجارت کاربردی، چاپ سوم، زمستان ۱۳۸۷، نشر نگاه بینه.
۸. حسن زاده، حیدر، حقوق تجارت، اسناد تجارتي (برات، سفته، چک، اسناد در وجه حامل)، انتشارات مجمع علمی و فرهنگی مجد، چاپ اول، ۱۳۹۳.
۹. حسن زاده، حیدر، جزوه درس حقوق تجارت تطبیقی، مقطع کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد

تهران مرکزی.

۱۰. خلعتبری، امیرارسلان خان، حقوق تجارت، مطبعه اطلاعات، سال ۱۳۱۲.
۱۱. عبادی، محمدعلی، حقوق تجارت، چاپ ۲۴، ۱۳۸۵، نشر گنج دانش.
۱۲. عرفانی، محمود، حقوق تجارت، جلد اول، چاپ پنجم، نشر جهاد دانشگاهی.
۱۳. شهری غلامرضا، حسین آبادی امیر، مجموعه نظریه‌های مشورتی در مسائل مدنی (اداره حقوقی دادگستری جمهوری اسلامی ایران از سال ۵۸ به بعد) نشر روزنامه رسمی.
۱۴. شهری غلامرضا و غیره، مجموعه تنقیح شده قوانین و مقررات حقوقی، جلد دوم، انتشارات روزنامه رسمی کشور، چاپ اول، ۱۳۸۴.
۱۵. صفری محمد، حقوق بازرگانی «اسناد»، چاپ اول، سال ۱۳۸۰، شرکت سهامی انتشار.
۱۶. فخاری، امیرحسین، اندیشه‌های حقوقی ۳، انتشارات مجد، چاپ اول، ۱۳۸۷.
۱۷. قربانی، فرج اله، مجموعه کامل قوانین و مقررات آیین دادرسی مدنی، چاپ سوم، ۱۳۷۵، انتشارات فردوسی.
۱۸. نوبخت، یوسف، اندیشه‌های قضائی، چاپ اول، پاییز ۱۳۸۵، انتشارات تولید کتاب (تک).

